

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Natalija Plemenitaš Fuchs

SAMOMORI V SLOVENSKI VOJSKI

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Natalija Plemenitaš Fuchs

Mentorica: izr. prof. dr. Ljubica Jelušič

SAMOMORI V SLOVENSKI VOJSKI

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2003

ZAHVALA

Da je diplomsko delo nastalo, sem seveda morala vložiti veliko truda. A brez pomoči iz drobcev znanja nikdar ne bi nastal tako pester mozaik.

Tako bi se rada zahvalila mentorici izr. prof. dr. Ljubici Jelušic za pomoč, ko je ideja o naslovu diplomskega dela bila le še v glavi. Hvala, da ste idejo podprli in mi jo pomagali izpeljati do konca. Zahvaljujem se dr. Vidi Tolar – Petrovic iz generalštaba Slovenske vojske, ki mi je s strokovnimi nasveti nekajkrat priskocila na pomoč. In nenazadnje hvala vsem, ki me imate radi in verjamete vame.

KAZALO

	Stran
<i>1.0. UVOD</i>	3
<i>2.0. METODOLOŠKO-HIPOTETICNI DEL</i>	5
2.1. Opredelitev problema	5
2.2. Cilji proučevanja	5
2.3. Uporabljene metode dela	6
2.4. Hipoteze	7
2.5. Temeljni pojmi	7
2.5.1. Slovenska vojska	7
2.5.2. Samomor	9
2.5.3. Poskus samomora ali parasuicid	12
2.5.4. Samomor s strelnim orožjem	14
<i>3.0. VSEBINSKI DEL</i>	15
3.1. Znacilnosti samomorilnega vedenja v Sloveniji	15
3.2. Vpliv vojaške organizacije na psihicno zdravje njenih pripadnikov	19
3.3. Samomorilna dejanja v Slovenski vojski	24
3.3.1. Nekaj podatkov o samomorilnih dejanjih v Slovenski vojski	25
3.4. Samomorilni poskusi v Slovenski vojski	36
3.5. Ukrepi za preprečevanje negativnih pojavov v Slovenski vojski	42
3.6. Porocanje medijev o samomorih	53
3.6.1. Mediji in samomor v Slovenski vojski	57
<i>4.0. ZAKLJUČEK</i>	62

5.0. LITERATURA 65

6.0. PRILOGE 69

KAZALO TABEL IN GRAFOV

	STRAN
Tabela 1: Samomor stori več moških kot žensk	15
Tabela 2: Število samomorov po spolu v Sloveniji v letih 1997-2000	16
Tabela 3: Starejši so ljudje, večja je verjetnost samomora	17
Tabela 4: Nacini izvedbe samomora v Sloveniji	18
Tabela 5: Struktura udeležencev samomora v Slovenski vojski	27
Tabela 6: Pregled števila dogodkov s smrtnimi posledicami v SV v obdobju od leta 1991 do 2002	29
Tabela 7: Prikaz samomorilnosti v SV v dveh časovnih obdobjih	30
Tabela 8: Povprečno številčno stanje v Slovenski vojski	31
Tabela 9: Nacini izvedbe samomora v Slovenski vojski	33
Tabela 10: Aktivnosti v času samomorov v Slovenski vojski	34
Tabela 11: Starostna struktura samomorilcev v Slovenski vojski	35
Tabela 12: Število samomorilnih poskusov po letih v Slovenski vojski	36
Tabela 13: Struktura udeležencev poskusa samomora v Slovenski vojski	38
Tabela 14: Nacini poskusa samomora v Slovenski vojski	39
Tabela 15: Aktivnosti v času poskusa samomora v Slovenski vojski	40
Graf 1: Koeficient samomora med moškimi in ženskami	15
Graf 2: Nacin izvedbe samomora	18
Graf 3: Struktura udeležencev samomora v SV	27
Graf 4: Število samomorov v SV	29
Graf 5: Nacin izvedbe samomora v SV	33
Graf 6: Aktivnosti v času izvedbe samomora v SV	34
Graf 7: Starostna struktura samomorilcev v SV	35
Graf 8: Primerjava med samomori in poskusi samomora v SV	37
Graf 9: Struktura udeležencev poskusa samomora v SV	38
Graf 10: Nacin izvedbe poskusa samomora v SV	39

1.0. UVOD

*Zaplešiva, draga prijateljica puška,
v crni noci najin zadnji ples! (N.P.)*

Slovenija je v Evropi med tistimi državami, kjer se samomori pojavljajo v velikem številu. Že nekaj časa stori samomor letno med 550 in 600 ljudi in vsaj 5 do 10 krat toliko posameznikov poizkuša napraviti samomor. To pomeni, da je številka tistih, ki so custveno prizadeti zaradi samomorilnega vedenja na leto 20 000 do 25 000. Vsak od približno dveh milijonov Slovencev pride v svojem življenju (tako ali drugače) v stik s samomorilnim vedenjem nekoga.

Samomor je družbeno – patološki pojav, ki je v večji ali v manjši meri prisoten v vseh sodobnih družbenih skupnostih. Skozi zgodovino je pomenil samomor dejanje strahu in obupa ali kot dejanje poguma, a se o tej temi ni govorilo. Žrtev je namrec s tem, ko je prestopila rob, svoji okolici sporočala: ne morem ali nocem biti vec z vami. Ostaja žalostna resnica, da smo Slovenci samomorilni narod. Leta 2000 si je življenje vzelo 581 Slovencev in Slovenk, leto poprej 596. Z globalnim koeficientom samomora okoli 30 na 100.000 prebivalcev se že dobrih dvajset let uvrščamo v sam svetovni vrh.

Samomor je način, kako se izraža neka napetost, torej s škodovanjem sam sebi. Vzrokov za samomor je vedno več, od nezaposlenosti, slabega finančnega stanja, bolezni do težav v družini, nerazumevanja, nasilja in drugih. Slovenci težko govorimo o sebi, težko izražamo agresivnost na konstruktiven način, smo zelo netolerantni.

Samomor ni nekaj, kar se dogaja drugim, je med nami. Vsakega cloveka lahko stiska pripelje do samomorilnih misli. Ali bo pri mislih tudi ostalo ali pa bo sledila tudi njihova realizacija, pa je odvisno od posameznika. Za samomor se pogosteje odločajo ljudje, ki so impulzivni, ki imajo vec problemov z izražanjem agresivnosti, ki imajo zelo veliko energije, pa je ne uporabijo za konstruktivne cilje, s katerimi bi se lotili razreševanja problemov, ampak zadržujejo probleme v sebi in obrnejo energijo proti sebi.

Pricakovati bi bilo mogoče, da bo število samomorov v vojski manjše kot v civilni sferi, a temu ni tako. To bi lahko pričakovali že zaradi selekcije in možnosti civilnega služenja vojaškega roka za tiste, ki ne cutijo potrebe po služenju vojaškega roka. V vojsko naj bi vstopali mladi in zdravi ljudje. Zakaj je stopnja samomorilnosti tako velika tudi v Slovenski vojski, lahko poskušamo pojasniti z agresivnostjo in večjo dostopnostjo do orožja. Samomor je namreč posledica depresije, agresivnosti in impulzivnosti – kratkega skoka od misli k dejanju. S problemom samomora se srečujejo vse sodobne armade in značilno zanje je, da beležijo, v primerjavi z armadami ob koncu 19. in začetku 20. stoletja, manj samomorov med starejšim kadrom in znatno več med vojaki. »Zavedati se moramo, da ima vojak »stikalo«, s katerim se lahko enostavno izklopi iz življenja – strelno orožje, pa je žal, stikalo z ireverzibilnim učinkom. Vsekakor ima vojak tudi manj možnosti za odreagirane svojih psihicnih tenzij, posebno agresivnih občutkov« (Žagar, 1986:125).

Ker je vojska specifična organizacija, v kateri veljajo posebna, točno definirana pravila vedenja, lahko pri posameznikih nastopijo osebne težave, ki so tesno povezane z bivanjem v teh skupinah. Če pripadniki vojske ne znajo ali ne zmorejo reševati težav na konstruktiven način, lahko pride do tragedije. Umori, samomori, alkoholizem, uživanje mamil v Slovenski vojski so resna opozorila, da ima vedno več oseb, ki so na služenju vojaškega roka ali so v Slovenski vojski zaposleni, resne osebne težave, ki jih ne zmorejo reševati sami. Je vojska morda vendarle okolje, ki od časa do časa povzroči tudi situacije, ki pospešijo odločitve posameznikov za samomorilna dejanja?

Proučevanja samomorov v Slovenski vojski sem se lotila z namenom, da ugotovim nekaj novega. O tej temi namreč še ni veliko napisanega, poleg tega se mi zdi pomembno, da se s problematiko samomorov seznanijo tudi širša okolica. V diplomskem delu se najprej ukvarjam s samomori na Slovenskem. Sledi statistična obdelava in razlaga podatkov o samomorih in samomorilnih poskusih v naši vojski. Eno poglavje je namenjeno ukrepom za preprečevanje negativnih pojavov v Slovenski vojski. Pri zbiranju gradiva o problematiki samomorilnosti v naši vojski sem se srečala z velikimi težavami, saj je suicidološka literatura izredno skopna, zato sem se morala omejiti na maloštevilne članke

in razprave, objavljene v strokovni vojaški literaturi. Ob koncu sem se dotaknila še medijskega poročanja o samomorih v Slovenski vojski in naredila analizo clankov od leta 1997 do 2003, ki so povezani s tematiko samomorov v Slovenski vojski.

2.0. METODOLOŠKO – HIPOTETICEN DEL

2.1. OPREDELITEV PREDMETA

Slovenija se z zelo visokim deležev samomorov že dolgo uvršča, med tovrstno, v svetu najbolj prizadete države. Na ministrstvu za obrambo vodijo žalostno statistiko samomorov, ki vključuje vse pripadnike Slovenske vojske, torej stalno sestavo, nabornike in tamkaj službujoce civiliste. V letih 1991 in 1992 si jih je življenje nasilno koncalo po pet, leta 1993 in 1994 po trije, leta 1995 pet, leta 1996 eden, leta 1997 šest, leta 1998 eden, leta 1999 dva, leta 2000 in 2001 po eden ter lani eden. V tem letu (2003) si je v začetku leta že prav tako vzel življenje en vojaški obveznik. Ker samomorilnost v Slovenski vojski še ni bila raziskana, sem se odlocila, da napravim korak naprej z mojim diplomskim delom. Poleg tega me je presenetil rezultat raziskave iz Visoke policijsko – varnostne šole o Obravnavanju osebnih težav vojakov na služenju vojaškega roka (Kren, Stražišar, 1998:46), ki pravi, da je 5,2% vseh anketiranih vojakov pomislilo, da bi storili samomor, ker niso uspeli najti ustrezne rešitve pri reševanju osebnih težav. Upam, da bo to diplomsko delo v korist naši katedri za obramboslovje kot tudi generalštabu Slovenske vojske in bodo izsledki diplomskega dela koristili pri nadaljnjem preprečevanju samomorilnosti v Slovenski vojski, kajti pri prevenciji samomorilnosti, tako v naši družbi, kot v Slovenski vojski, se moramo aktivirati vsi in se truditi, da se visoka številka samomorov v Sloveniji zniža.

2.2. CILJI PREUCEVANJA

Cilj diplomskega dela je ugotoviti stopnjo samomorilnosti v naši državi nasploh ter ugotoviti in opozoriti na stopnjo samomorilnosti v Slovenski vojski. Menim, da je potrebno vzpodbuditi širšo družbeno javnost k intenzivnejšemu delu v smislu obvladovanja samomorilnih dejanj v Sloveniji, saj samomorilnost ni problem le v naši

vojski, temveč v celotni slovenski družbi. Slovensko vojsko pa tvorijo osebe iz slovenske družbe in se sooča z vsemi problemi, ki pestijo slovensko družbo. V diplomski nalogi sem si zastavila naslednje cilje:

- prikazati obremenjenost slovenske družbe s samomorilnostjo in primerjati stopnji samomorilnosti v civilni ter vojaški sferi
- osvetliti problem samomora v Slovenski vojski in ga čim objektivneje prikazati (tudi statistično)
- opozoriti na poskuse samomora v Slovenski vojski in opisati načine preprečitve samomora v Slovenski vojski
- proučiti odziv medijev na samomore v SV

2.3. UPORABLJENE METODE DELA

Zastavljeni predmet in cilji obravnave zahtevajo uporabo interdisciplinarnega pristopa in različnih metod proučevanja. V procesu verifikacije zastavljenih hipotez sem se oprla predvsem na splošne metode družboslovnega raziskovanja, uporabila pa sem dva osnovna pristopa: *teoretičnega in empiričnega*.

Pri teoretičnem pristopu sem uporabila naslednje metode:

- **metodo analize vsebine relevantnih pisnih virov** kot osnovno metodo pri oblikovanju temeljne zgradbe diplomskega dela (pridobivanje informacij in podatkov na osnovi različnih vsebin: clanki, knjige, internet...). Ker sem imela na razpolago le malo literature, sem se oprla predvsem na suicidološko literaturo, iz katere sem crpala osnove za mojo nalogo. Potem sem analizirala razne članke, diplomska dela, internet vire ter Analizo samomorilnih dejanj, ki so jo naredili na generalštabu SV.
- **komparativna (primerjalna metoda)** – zelo pomembna metoda pri primerjavi več oboroženih sil po stopnji samomorilnosti med sabo, ki pa jih bom samo omenila.
- **deskriptivno metodo**- ta metoda mi je bila v pomoč pri opisovanju in razlagi pojmov v povezavi s samomorom, poskusom samomora...
- **sekundarna analiza podatkov** - pri analizi sem se oprla na Analizo samomorilnih dejanj, ki je bila narejena na generalštabu Slovenske vojske leta 1997, ki sem jo

dopolnila z novjšimi podatki do leta 2002. Podatki so mi bili posredovani iz generlštaba Slovenske vojske, poveljstvo sil Vrhnika. V Analizi samomorilnih dejanj je bila že opravljena statistična obdelava podatkov o samomorih in poskusih samomorov za Slovensko vojsko od leta 1991 do polovice leta 1997. Po posredovanih podatkih poveljstva sil iz Vrhnik, sem določene številke le prištela ali izračunala procentualni delež.

Empiricni pristop pa je temeljil na *intervjuju* z več osebami, saj je literatura na temo samomori v vojski zelo skopa. Vnaprej sem pripravila okviren vprašalnik (za vse intervjujance), ki sem ga med intervjujem dopolnjevala s podvprašanji. Tako sem morala iz prve roke dobiti mnenja, znanja ljudi, ki se ukvarjajo z motiviranjem vojakov: vojaško psihologinjo, dr. Vido Tolar Petrovic, ki mi je nudila tudi strokovno pomoč pri izdelavi diplomske naloge in vojaškim duhovnikom, dr. Jožetom Plutom ter suicidologom doc. dr. Andrejem Marušicem, direktorjem Inštituta za varovanje zdravja. Intervjuji z vsemi omenjenimi osebami so priloženi v prilogi.

2.4. HIPOTEZE

H1: *Slovenska vojska ni okolje, kjer bi se zgodilo več samomorov kot v slovenski družbi nasploh.*

H2: *V vojski se posameznik, zaradi dostopa do strelnega orožja, pogosteje odloči za samomorilno dejanje s strelnim orožjem.*

H3: *Z vrsto preventivnih ukrepov bi se samomorilnost v Slovenski vojski znatno zmanjšala, poleg tega bi s korektnim in nesenacionalističnim medijskim poročanjem o samomorih v Slovenski vojski ozavestili celotno slovensko družbo, da je samomor dokončna rešitev trenutnih težav, ter da je izhodov iz stiske več in ne le smrt.*

2.5. TEMELJNI POJMI

2.5.1. SLOVENSKA VOJSKA

Slovenija je leta 1991 nastopila kot samostojna in neodvisna država. Njen pomemben temelj je bila takratna teritorialna obramba (TO), ki se je v Zakonu v obrambi (1994) preimenovala v Slovensko vojsko. Med slovenskim osamosvajanjem je TO skupaj s policijo odigrala pomembno vlogo (Grizold, 1999:110).

Razvoj Slovenske vojske je bil vseskozi vpet v spreminjanje političnega sistema oziroma celotne slovenske družbe po osamosvojitvi.

Tako je bilo v novo slovensko ustavo iz decembra 1991 vključenih več temeljnih sprememb o družbenopolitičnem in pravnem okviru, pa tudi sistema nacionalne varnosti. Med njimi so legalizacija večstranske parlamentarne demokracije, razdelitev oblasti na izvršno, zakonodajno in sodno vejo, večja vladna pristojnost nad proračunom vojske, reorganizacija ministrstva za obrambo, ki je prevzela vso odgovornost za vodenje in njeno logistiko itd. (Grizold, 1999:110).

Slovenska vojska je konkretna oblika obrambne sile Republike Slovenije, ki v okviru njene obrambne politike izvaja vojaško obrambo države. Pri tem izvaja naslednje naloge: - izvaja vojaško usposabljanje za oboroženi boj in druge oblike vojaške obrambe; - zagotavlja bojno pripravljenost; izvaja vojaško obrambo ob napadu na državo; sodeluje pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah v skladu s svojo organizacijo in opremljenostjo ter izvršuje obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah (37. člen Zakona o obrambi v Grizold, 1999:102).

Slovenska vojska so vojaška poveljstva, enote, zavodi in druge vojaške sestave, ki so pod enotnim poveljstvom, z enotnimi oznakami pripadnosti Slovenski vojski in ki odkrito nosijo orožje. Slovenska vojska ima *stalno sestavo* (sestavljena iz poklicnih pripadnikov vojske, to so vojaki, podcastniki, castniki in vojaški uslužbenci ter civilne osebe, ki delajo v vojski, vendar civilne osebe ne opravljajo vojaške službe), *mirodobno sestavo* (sestavljajo poklicni pripadniki vojske, vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka in pripadniki rezervne sestave, kadar so vpoklicani v vojaško službo), *vojno sestavo* (vanjo so vključeni pripadniki stalne sestave, vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka in pripadniki rezervne sestave, razporejeni v vojno sestavo vojske) ter *rezervno sestavo* (vsi

vojaški obvezniki, ki niso pripadniki mirnodobne sestave in so dolžni služiti v rezervni sestavi. Pripadniki rezervne sestave so tudi državljani, ki sklenejo pogodbo o službi v rezervni sestavi). Slovensko vojsko sestavljajo generalštab kot organ v sestavi ministrstva, ter njemu podrejena poveljstva, enote in zavodi. (Zakon o obrambi ter dopolnitve Zakona o obrambi (2002) in Grizold, 1999:107).

2.5.2. SAMOMOR

Preden se začne o samomoru razpravljati, ga je potrebno natančno definirati. Preprosto bi lahko rekli, da je samomor življenju ogrožajoče dejanje, ki ima za posledico smrt in ga je subjekt izvedel sam. V sociološki literaturi o samomoru obstaja veliko, deloma nasprotujočih si definicij tega pojava. V večini pa, vsaj operacionalno, opredeljujejo samomor kot »smrt«, ki je nastopila zaradi dejanja storilca z namenom, da si vzame življenje. Pomembnost vprašanja operacionalne definicije se pokaže zlasti pri multidisciplinarnem in primerjalnem raziskovanju samomorilnosti. Raziskovalci po svetu namreč ugotavljajo, da so te opredelitve celo znotraj posameznih držav različne, kar seveda otežuje kompleksnejše proučevanje samomorilnosti. Sama definicija samomora lahko celo odločilno vpliva na dejstvo ali bomo neko smrt označili za samomor ali ne, posledica cesar so potem tudi ustrezno nižji ali višji statistični podatki o samomorilnosti v nekem kraju, regiji, državi. Pa si oglejmo nekaj definicij samomora.

Najbolj znan teoretik samomora *Emil Durkheim* je v svoji knjigi *Samomor* (1979) definiral samomore kot vse primere smrti, ki direktno ali indirektno rezultirajo iz pozitivnega ali negativnega dejanja žrtve same, katera pa se zaveda rezultata tega dejanja.

Malo bolj natančno definicijo ponuja *Niels Ratterstol*: dejanje s smrtnim izidom, ki ima namen in ga je pokojni/a sam izvedel ter se pri tem zavedal ali pričakoval rezultat, ki mu je pomenil instrument za doseg želenih sprememb v zavesti in/ali v socialnem položaju (Ratterstol, 1993:13).

Franc Leskošek omenja v svoji disertaciji, Sociološki vidiki samomorilnosti na Slovenskem, najnovejši predlog Svetovne zdravstvene organizacije za definicijo tako samomora kot samomorilnega vedenja:

»Samomor je dejanje s smrtnim izidom, s katerim si je pokojnik z določenim znanjem in načrtovanim ter pričakovanim usodnim koncem povzročil želeno spremembo« (Leskošek, 2000:15).

Znani slovenski suicidolog *Lev Milcinski* je svojo definicijo samomora oblikoval takole: Recimo, da je samomor (suicidium) tisto dejanje, s katerim se je clovek usmrtil in ga te pri tem vodila težnja, da si vzame življenje, oziroma je bil takšen namen iz njegovega vedenja ociten za okolico (Milcinski v Vodopivec, 1995: 5).

Beauchamp (po Sahar, 1991) trdi, da je nekdo storil samomor, ce so podani naslednji pogoji:

- ce je namerno povzročil svojo smrt
- ce v to dejanje ni bil prisiljen
- ce je smrt nastopila v okoliščinah, ki jih je namenoma pripravil z namenom, da povzroci svojo smrt.

Scheidman (Scheidman v Milcinski, 1985:111,112) poda definicijo samomora tako: Samomor je cloveško dejanje, s katerim si posameznik po lastni volji sam povzroci smrt. Ta definicija zajema to, da si mora clovek, ki napravi samomor, zamišljati smrt; povezati mora svojo zavestno željo biti mrtev z dejavnostjo, ki privede do uresnicenja te želje.

Leenars pravi, da samomor ni bolezen (ceprav mnogi mislijo tako); ni nemoralno dejanje (ceprav so ga dostikrat tako obravnavali); ni biološka anomalija (ceprav določeni faktorji lahko igrajo vlogo v nekaterih samomorih) in ni nevrološka disfunkcija (ceprav tudi minimalna možganska disfunkcija lahko pomeni dodaten faktor pri nekaterih samomorih (Leenars, 1995:2).

Fenomen smrti se vselej paradoksalno zaostri, ko clovek zavestno, po svoji volji in želji sam povzroci svojo smrt. Tedaj šele se nam razodene v vsej svoji fatalnosti, brutalnosti in iracionalnosti. Menim, da samomor ni trenutna cloveška odlocitev: najprej mora obstajati razmišljanje o lastni smrti, potem mora biti narejen vsaj miselni plan, kako samomor izvesti in katero metodo uporabiti in končno sledi faza uresnitve dejanja.

Glede na to, da se definicije samomora od avtorja do avtorja nekoliko razlikujejo, so tudi statistike o samomorih lahko različne. Utopitev ali zastrupitev le redko dajeta neizpodbiten dokaz o namenu. Samomor je zame smrt, ki jo subjekt zavestno povzroci sam z namenom, da konca lastno življenje.

Iz obsežne suicidološke literature lahko napravimo preglednico, kdo je bolj ogrožen, da svoje življenje sklene s samomorom. To so:

- **po splošnih demografskih značilnostih:** moški; starejši; samski in razvezani; takšni, ki nimajo otrok;
- **po okoliščinah njihove zgodnje mladosti:** tisti, ki imajo med bližnjimi osebe, ki so napravile samomor; tisti, ki so odraščali v ozračju razdrtega doma;
- **glede na kasnejše življenjske obremenitve:** iz raznih političnih ali religiozних vzrokov preganjani in begunci nasploh; v kriminal zapletene osebe; tisti, ki preživljajo zakonske krize; tisti, ki jih tare huda beda;
- **kronično telesno prizadeti:** zlasti tisti, ki se zavedajo neozdravljivosti svoje bolezni ali individualnosti in imajo pred seboj perspektivo mucega bivanja.
- **osamljeni:** bodisi, da jih je v osamljenost potisnila zaradi raznih socialnih ali telesnih posebnosti družba, ki jih obdaja, bodisi, da so se osamili zaradi lastnih predsodkov;
- **odvisniki:** alkoholiki in toksikomani;
- **označeni kot psihotični:** tisti, ki so se zdravili v psihiatričnem zavodu;
- **s suicidalnim poskusom v anamnezi:** posebno tisti, ki so poskusili že večkrat (Bauer, 1989: 4).

Samomorilne ogroženosti ni mogoče brati cloveku iz oči. Iz suicidološke prakse s samomorilnimi osebami so se izkristalizirala tri spoznanja za razumevanje samomora:

- da se clovek poda v samomorilno dejanje, mora biti praviloma na delu vrsta okoliščin in taka odlocitev ne izhaja iz enega duševnega udarca ali pritiska;
- odlocitev za samomorilno dejanje se ne porodi v hipu, temvec je treba razumeti samomor le kot zadnji prizor dolge drame, kot konec procesa, ki se je lahko pricel že pred leti ali celo v mladosti;
- samomorilno dejanje ni zgolj odraz premocrtne težnje v smrt, temvec hkrati tudi nebolgljeni klic na pomoc cloveka v stiski (Bauer, 1989:6).

To so najpogosteje navajana in bolj ali manj uspešno predstavljena statistična dejstva, na katerih so gradili sociologi svoje teorije samomora. Dolocena spoznanja, od katerih se nekatera uporabljajo še od Durkheima, pa niso absolutno veljavna (pravilo o vecji samomorilni obremenjenosti urbanih obmocij in protestantov na primer nikakor ni vec zanesljiva). (Milcinski v: Balantic, Golob, 2002:59):

- da je med ljudmi, ki uspešno napravijo samomor, vec moških kot žensk; med tistimi, ki ostanejo pri samomorilnem poskusu (parasuicidu), pa je vec žensk kakor moških;
- da pogostost uspešnega samomora s starostjo raste, samomorilnih poskusov pa je vec med mladimi;
- da je samomorov vec med samskimi, razvezanimi in porocenimi, ki nimajo otrok;
- da je samomorov vec v urbanih kakor v ruralnih okoljih, vec jih je med priseljenci kakor avtohtonim prebivalstvom;
- da je kolicnik samomora v nekaterih deželah konstantno visok in v drugih konstantno nizek in da se pogosto višina kolicnikov uboja oz. umora v teh deželah recipročno obnaša;
- da v vojni število samomorov upade, v casu notranjih kriz pa raste;
- da se pogostost samomora ravna po verski privrženosti, tako da ga je na primer v deželah s protestantskim prebivalstvom vec kakor v deželah s katoliškim in židovskim prebivalstvom;
- da je v deželah z mešanim prebivalstvom vec samomorov med belci kakor med crnci;
- da nekatere poklice (npr. zdravniškega) bolj ogroža samomor;
- da je samomor pogostejši med ljudmi z »razdrtim« domom v mladostni anamnezi in med osamljenimi;

- da je samomora več med duševno bolnimi, alkoholiki, uživalci drog in neozdravljivo telesno bolnimi ljudmi;
- da so k samomoru bolj nagnjeni ljudje, ki so povzročili avtomobilsko nesrečo ali zagrešili kaka kazniva dejanja, zlasti uboj.

2.5.3. POSKUS SAMOMORA ALI PARASUICID

O samomorilnih dejanjih, ki se ne končajo s smrtjo, ni pravega pregleda. Družba gleda nanje kakor na zasebno zadevo.

Definicija samomorilnega poskusa je težko opredeljiva. Večina definicij temelji na definicijah samomora in jih s tem podkrepi.

Samomorilni poskus oziroma parasuicid je nefatalno in prostovoljno dejanje, s cimer si je posameznik brez tuje pomoči ali volje povzročil samopoškodbo. V primeru zaužitja določenih medicinskih substanc pa je bilo očitno, da je to preseglo terapevtsko količino (Leskovšek, 1989: 34).

Kot poskus samomora razumemo zavestno in prostovoljno dejanje, ki ga posameznik izvede z namenom samopoškodbe, ne da bi bil povsem gotov, da ga bo preživel.

Akutno, zavestno samodestruktivno dejanje, ki se ne konča s smrtjo. Poskus samomora vsebuje situacije, v katerih oseba prikaže dejansko ali navidezno vedenje, ki ogroža življenje, z namenom izpostavljanja življenja ali vsaj dajanja vtisa, da gre za ta namen, ceprav se to dejanje ne konča s smrtjo (Vodopivec, 1995:5).

Poskus samomora je tako definiran kot neobčajno dejanje brez smrtnega izida, ki ga je zavestno izvedel določen posameznik v pričakovanju takega izida. Dejanje pomeni samopoškodbo (oz. bo pomenilo, če ne pride do intervencije) ali zaužitje določene substance v večji meri, kot je dopustno. Rezultat pomeni posamezniku sredstvo za doseg željenih sprememb v njegovih pričakovanjih ali v socialnem položaju (Vodopivec, 1995:6).

Glede na namen in rezultat lahko razlikujemo dve različni obliki poskusa samomora:

- ponesrecen samomor, ki je kot tak sicer hoten, vendar ni uspel, ker so prizadetega, cesar ni sam predvidel in ni hotel, našli pravocasnno, je uporabil napacen nacin za

izvršitev, napacno orodje, ali pa mu je bila pravocasnno nudena ustrezna zdravniška pomoč;

- poskus samomora, ki ni bil nacrtovan in izveden, da bi oseba umrla, ampak zato, da bi opozorila nase.

Sociološke raziskave so pokazale, da poskus samomora ne pomeni samo to, da si je clovek s svojim ravnanjem nameraval vzeti življenje. Vedno je potrebno iskati vzroke za poskus samomora v posameznikovem življenjskem okolju (Cirkulan, 1999:6).

Razlog za pomanjkljivo evidenco poskusov samomora je število in težja dostopnost parasuicidalnih oseb, saj te pogosto niti ne iščejo pomoci v zdravstveni ustanovi, le-te pa so prakticno edino mesto, kjer je evidentiranje tega pojava upravičeno in izvedljivo. Zdravstvena služba se cuti dolžno vmešati v parasuicid le v tolikšni meri, da reši življenje cloveka iz morebitne življenjske nevarnosti, v katero je zašel s svojim dejanjem.

Število letno prijavljenih »samomorilnih poskusov« se nekako giblje okoli 600, torej jih je približno toliko, kolikor je prijav o uspelih samomorih. Takšna številka pa zanesljivo ni realna (Milcinski, 1985:154). Zbrani primeri samomorilnih poskusov so tako le določen vzorec, ki je kolikor toliko reprezentativen za stanje v Sloveniji. Statisticne podatke o samomorilnih poskusih je v Sloveniji torej potrebno jemati z določeno rezervo in imeti pri njihovi obdelavi pred očmi dejstvo, da ti podatki pomenijo le reprezentativen vzorec parasuicidalne populacije.

Razmerje med spobma v populaciji slovenskih parasuicidantov je, ce ga primerjamo z istim razmerjem v slovenski suicidalni populaciji, ravno obratno- prevladujejo ženske, manj je moških. Vendar razlika kljub temu ni tako velika kot pri uspelih samomorih.

Razlika med populacijo parasuicidantov in populacijo suicidantov se kaže tudi v starostni strukturi obeh populacij. Medtem, ko pri uspelih samomorih starostna krivulja doseže vrh v starosti 40-49 let pri moških in 50-59 let pri ženskah, je poskus samomora največ v starostnem obdobju od 20 do 29 let, in to pri moških in ženskah (Samec, 1991:42).

Nacini samomorilnega poskusa se od načinov uspelega samomora bistveno razlikujejo. Pri uspelih samomorih prevladuje kot način obešanje, pri samomorilnih poskusih pa prevladuje kot način zastrupitev. Še posebno močno je ta način zastopan pri ženskah.

2.5.4. SAMOMOR S STRELNIM OROŽJEM

Je eden izmed pogostejših načinov izvedbe samomora. Samomorilci najpogosteje uporabljajo kratkocevno orožje (samokres, pištola), redkeje dolgocevno (puške- lovske, vojaške). Praviloma gre za bližinske strele (iz oddaljenosti le nekaj cm ali z naslonom ustja cevi), nasprotno pa strelji z večje oddaljenosti samomor izključujejo.

Samomorilci strelci izbirajo za vstrel tiste vitalne dele telesa, ki so na doseg njihovih rok (ponavadi beloocnica, celo, usta, podbradek, prsa, redkeje trebuh). Ponavadi gre le za eno vstrelno poškodbo, običajno na razgaljenem delu telesa, redkeje je poškodb več. Če gre za več vztrelnih poškodb, so te na takšnih mestih, kjer zavest že ob prvem vstrelu (npr. prsa ali trebuh) ni bila bistveno motena, da bi okrnila motoricne sposobnosti samomorilca. Pri tej vrsti samomora velja omeniti tipicne poklicne in interesne dejavnosti. Tako *vojaki, policisti, lovci, strelci v strelskih društvih ipd.* praviloma izberejo sredstvo svojega poklica, ce se odlocijo za samomor, mesarji pa uporabijo orožje za ubijanje živine. Psihologi so dognali, da je razlog v poznavanju učinka orožja in s tem zanesljivi smrti (Cirkulan, 1999: 15-17).

3.0. VSEBINSKI DEL

3.1. ZNACILNOST SAMOMORILNEGA VEDENJA V SLOVENIJI

Slovenija je že več desetletij med najbolj obremenjenimi deželami v svetu, ki poznajo visoke številke samomorov. Koeficient samomora (*predstavlja število samomorov letno na 100 000 osebkov raziskovane populacije*) je bil po letu 1970 stalno nad 30. V letu 1989 pa je bil 35,2, naslednje leto je bil zabeležen prvi upad po štirinajstih letih pod mejo 30 (ko je bil koeficient 28,4). V letu 1991 je Slovenija ponovno zabeležila koeficient 33,5. Ker smo v tem času postali tudi samostojna država, smo takrat z navedenim koeficientom zavzeli neslavno drugo mesto na žalostni lestvici, kjer je na celu še vedno Madžarska s koeficientom med 39 in 40. V zadnjih letih pa lahko v Sloveniji govorimo o postopnem upadanju samomorov, ko ugotavljamo, da se številka že nekaj let zapored ustavlja med 30 in 31,5 (1992, 1993, 1994 je koeficient znašal 31 do 31,5; 1995 je bil koeficient samomora 28,2; 1996 pa je koeficient znašal 30,28. Najnovejši podatki WHO (World health Organization) kažejo, da je v letu 1999 v Sloveniji bil koeficient samomorilnosti 33, od tega med moškimi 53,9 in ženskami 14,4 (WHO, 2001:187)). To pomeni med 550 in 600 samomorov na leto. Ob upoštevanju najnovejših podatkov, ko naj bi bili kolicniki samomorov v Baltskih državah Litvi, Latviji in Estoniji višji od slovenskih, pa smo zdrsnili tudi nekoliko nižje na tej lestvici.

Tabela 1: Samomor stori več moških kot žensk

<i>Skupaj moški</i>	<i>Samomor moški</i>	<i>Koeficient samomora moški</i>	<i>Skupaj ženske</i>	<i>Samomor ženske</i>	<i>Koeficient samomora ženske</i>
968634	469	48,4	1018355	145	14,2

VIR: (Virant-Jaklic (1998) v: Mihajl, 2002:36).

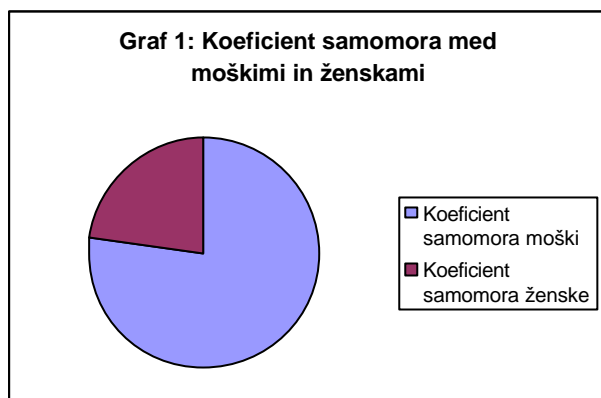

Tabela 2: Število samomorov po spolu v Sloveniji v letih 1997-2000

LETO	1997	1998	1999	2000
SKUPAJ	574	596	596	581
MOŠKI	462	463	462	424
ŽENSKES	107	132	130	156
NN	5	1	4	1

VIR: MNZ RS, 2001.

Pri samomorih v Sloveniji prevladujejo moški – običajno razmerje je 3:1 v korist moških. Pri samomorilnih poskusih pa prednjacijo ženske. Ogroženost narašča s starostjo in pri moških nastopi kritični vrh med 45 in 50 letom starosti, pri ženskah pa med 50 in 55 letom. Če si ogledamo kritične točke – kot že receno, se meja začne nekako okoli štiridesetega leta. Po tem starostnem obdobju koeficient samomora preseže število štirideset (40) samomorilcev na 100 000 prebivalcev. V nadaljnjih starostnih skupinah koeficient samo še narašča in doseže v starostni skupini od 60 do 64 let koeficient 63,9. Že ta številka je ogromna, vendar izraža samo povprečje- število za oba spola skupaj. Če pa pogledamo samo koeficient samomorilnosti pri moških, se nam pokažejo še dosti bolj resne številke. Ta znaša namreč kar 105,8. V starostni skupini od 65 do 69 pa celo 109,6. V obdobju od 70 do 80 let se številke nekoliko umirijo. Po doseženi starosti 80 let zopet poskocijo in presežejo vse dotodanje- koeficient samomora za starostno skupino od osemdeset do 84 let znaša 61,3 (za moške 165,1; za skupino od 85 do 89 pa za moške rekordnih 207,5).

Tabela 3: Starejši so ljudje, večja je verjetnost samomora

Starostna skupina	Skupaj moški in ženske	Samomor moški in ženske	Skupni koeficient samomora (samo m)
0-9	215.654	-	-
10-14	132.738	3	2,2
15-19	150.062	20	13,3
20-24	147.307	26	17,6
25-29	143.595	31	21,6
30-34	156.415	46	29,4
35-39	155.306	48	30,9
40-44	162.908	68	41,7
45-49	143.165	66	46,1
50-54	109.935	53	48,2
55-59	109.651	54	49,2
60-64	104.845	67	63,9 (105,8)
65-69	95.173	58	60,9 (109,6)
70-74	72.489	28	38,6
75-79	39.219	16	40,8
80-84	27.742	17	61,3 (165,1)
85-89	15.835	11	69,5 (207,5)
90-94	4.335	2	46,1 (103,3)
95-	615	-	-

VIR: (Virant-Jaklic (1998) v: Mihajl, 2002:37).

Motivi za dejanja so nekoliko manj kot v polovici primerov nejasni, sicer pa si sledijo po vrsti: družinski problemi, invalidnost in telesne bolezni. Skoraj polovica tistih, ki store samomor, je porocenih. Nekaj več kot tretjina ima diagnozo odvisnosti od alkohola, približno v 30% pa so osebe, ki so storile samomor, zaužile alkohol pred dejanjem. Psihiatricne diagnoze najdemo pri 40% ljudeh, ki so storili samomor. Najbolj ogrožen je severovzhodni del Slovenije, kjer se pojavljajo naslednje regije: Krško, Maribor, Slovenj Gradec, Murska Sobota, Novo mesto. Primorsko - kraško območje Slovenije vsa ta leta izkazuje bistveno nižje število samomorov (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1998:11).

Ce poskušamo odgovoriti, zakaj je Slovenija tako obremenjena s samomori, najdemo v tej smeri veliko poskusov razlag in odgovorov. Eden od najpogostejših je pripadnost že omenjenemu srednjeevropskemu bazenu, za katerega je značilno visoko število samomorov. Geografska pripadnost, podobne meteorološke razmere, predvsem pa pretekle skupne kulturno-zgodovinske in socialno-politične okoliščine, se odražajo na

podobnem vrednostnem sistemu, načinu vzgoje, odnosu do avtoritete ter odnosu do izražanja agresivnosti. Pogosto srecamo tudi pisanje o t.i. nacionalnem značaju Slovencev, ki naj bi imel zvezo s samounicevalnim vedenjem. Po teh zapisih je naš značaj pretežno pedanten, pretirano redoljuben, že kar perfekcionista, ob tem pa smo prezahtevni do sebe in drugih, malenkostni, občutljivi in predvsem v sebi agresivnostno naravnani.

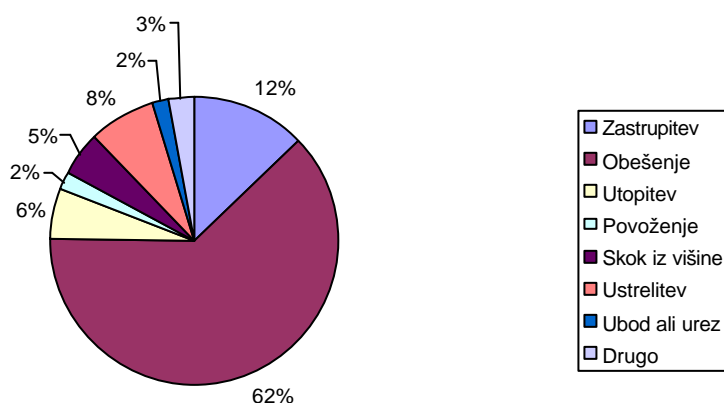
Med Slovenci (kar je splošno znano že skoraj vsakemu) med načini samomora najbolj prevladuje obešanje. In kar je najprej opazno iz tabele št. 4 je to, da samomor z obešanjem v veliki meri prakticirajo tako moški kot ženske, vseeno pa je moških, ki uporabljajo to metodo več (skoraj dve tretjini) ali več kot 60 %.

Tabela 4: Načini izvedbe samomora v Sloveniji

NACIN IZVEDBE	MOŠKI (%)	ŽENSKO (%)	Skupaj (%)
Zastrupitev	12,4	13,6	12,7
Obešanje	64,8	55,1	62,5
Utopitev	3,4	12,2	5,5
Povoženje	1,7	3,4	2,1
Skok iz višine	3,6	8,9	4,8
Ustrelitev	9,3	2,0	7,6
Ubod ali urez	2,0	0,7	1,7
Drugo	2,7	4,1	3,0

VIR: (Virant-Jaklic, 1998 v: Mihajl, 2002:43).

Graf 2: Način izvedbe samomora

Slovenska vojska je del Slovenske države. V diplomskem delu sem najprej želela predstaviti obremenjenost slovenske družbe s samomorilnostjo in nato preiti na ožje vojaško okolje. S primerjavo širše družbe in ožjega vojaškega okolja sem ugotavljala, kakšne so razlike med samomori in poskusi samomora v Sloveniji nasploh in v Slovenski vojski kot delu slovenske družbe.

3.2.VPLIV VOJAŠKE ORGANIZACIJE NA PSIHICNO ZDRAVJE NJENIH PRIPADNIKOV

Vojaški kolektiv predstavlja specifično organizacijo zaradi načina življenja, pravil, navad in sistema vrednot, katera svoje cilje dosega z uporabo discipline, hierarhične subordinacije, oziroma s sistemom enostarešinstva in organizacijske diferenciranosti. V njem vlada specifični sistem odločanja in kontrole sprejetih odločitev, ob nenehni možnosti uporabe stimulativnih in represivnih ukrepov, da bi se doseglo, oziroma zagotovilo njegovo učinkovito funkcioniranje (Samec, 1991:67).

Na funkcioniranje vojaškega kolektiva vplivajo vse specifičnosti in protislovja dane družbe, ožja in širša družbena okolica, ob izraza pa pridejo tudi navade, značajске lastnosti, emocionalna in socialna zrelost, sistem vrednot, moralnih in etičnih stališč njegovih članov.

Dejstvo je, da morajo tako starešine kot vojaki sodobnih vojsk izpolnjevati določene psihološke in fizične zahteve kot so: določena raven intelektualnih sposobnosti, emocionalna zrelost in socialna prilagodljivost, fizična pripravljenost, visoka morala in stalno prisotna zavest o lastni vlogi pri obrambi domovine. Iz teh zahtev izhajajo tudi drugi atributi sodobne vojske: disciplina, samokontrola, izurjenost, vzdržljivost, visoka raven tolerance na stres in frustracije, itd. Navedeno pa narekuje potrebo, da se v času služenja vojaškega roka posveti več pozornosti psihosocialnim faktorjem, ki so pomembni za psihicno zdravje pripadnikov vojske (Samec, 1991:68).

»S selekcijo lahko izločimo posameznike, z nekaterimi takrat prisotnimi kazalci oz. znaki bolezni oz. motenj, pri katerih se samomor pogosteje pojavlja. Bolezen oz. motnja pa se

lahko pojavi tudi kasneje, ko je posameznik že v sistemu, mi pa tega ne opazimo. Ali pa po drugi strani: lahko pride do neobvladljivega nakopiceanja življenjskih obremenitev, pri čemer posameznik nicesar ne kaže navzven in ne išče pomoči. Ali pa se zgodi ta takoimenovane presuicidalne znake ne prepoznamo, kar je tudi za strokovnjaka včasih zahtevno«. (Tolar-Petrovic, 2003).

» Lahko je vse idealno izpeljano, lahko imate popoln sistem preverbe stanja cloveka, ki pride v vojsko, da je takrat duševno zdrav, da ne jemlje substanc, ki bi ga lahko metale iz tira, da v družini ni duševne motnje, da v družini nihce ni poskušal narediti samomor, da on sam o tem nikoli ni razmišljal in kaj šele poskušal. Pa kljub temu se mu lahko v vojski zgodi ali neka duševna motnja ali neka huda frustracija, pri kateri bo še tako stabilna osebnost morda odreagirala zelo avtoagresivno«. (Marušic, 2003).

Pri opazovanju kompleksnih problemov motivacije za vojaško službo in še posebej za služenje vojaškega roka je potrebno upoštevati, da sestavljajo najštevilcnejši del vojaške populacije Slovenske vojske mladi v starosti 18 do 22 let. V tem obdobju se clovekova osebnost nahaja v fazi intenzivnega custvenega, intelektualnega in socialnega dozorevanja. Mladi fantje kljub doloceni stopnji osebnostne zrelosti niso nujno pripravljene na številne obveznosti in težave, ki jih prinaša vojaško življenje. Dosedanje izkušnje so pokazale, da je mladim vojakom najtežje v prvih mesecih služenja vojaškega roka. Vecji del med njimi se prvic loci od družine in svojega ožjega socialnega okolja. Mnogi življenjski problemi, ki so bili pred prihodom v vojsko v latentni obliki, lahko postanejo sedaj vidni ali pa mocneje izraženi. Nacin, kako bo vojak razrešil te probleme, pa je v veliki meri odvisen od njegove osebnostne strukture in motivacije, ki torej predstavljata, na nek nacin, parameter prilagodljivosti mladega cloveka in njegove uspešnosti (Samec, 1991:69).

»Moram poudariti, da med rizicne skupine glede samomora spadajo tudi mladostniki. Ti se pogosteje srečujejo s številnimi problemi in mladost v bistvu ni samo cas brezskrbnosti, energije, temvec tudi cas stisk, nezaupanja vase, iskanja lastne vloge in številnih problemov, za katere velikokrat ne vemo« (Tolar-Petrovic, 2003).

»Starejši kot smo, bolj smo modri, bolj predvidevamo svoja dejanja. Medtem ko so mladi včasih zaletavi in lahko se zgodi, da bo pri popolnem sistemu nadzora tu in tam kaj ušlo« (Marušic, 2003).

Vzrok različnih, tudi najtežjih oblik napriloženega vedenja, pa so lahko tudi različne oblike duševnih motenj, kot so duševna zaostalost, motena osebnost in druge vrste obolenj (nevroze, psihoze, alkoholizem, narkomanija).

Zaradi poostrenih zdravstvenih kriterijev in natančnejših pregledov, v sklopu katerih se opravlja tudi psihološka obdelava in analiza nabornika, prav tako pa tudi popolnejše dokumentacije, s katero razpolaga naborna komisija (zdravstveno stanje od rane mladosti naprej, podatki o morebitnem kazensko – varstvenem obravnavanju), se je število duševnih motenj med vojaki zmanjšalo. Naborne komisije morajo praviloma vsakega nabornika, pri katerem ugotovijo custveno motenost ali osebno ali socialno nezrelost, zacasno (za dobo dveh do štirih let), ali pa trajno oprostiti služenja vojaškega roka (Samec, 1991:70).

Vojaško usposabljanje je tako v telesne m kot duševnem smislu zahteven proces, zato gre ob naboru vsak fant na zdravstveni in psihološki pregled. Sklop psiholoških preizkusov pokaže, ali so psihicno sposobni prenesti vse napore, ki jih cakajo med služenjem vojaškega roka. To je že prva ovira, ob kateri naj bi izlocili tiste, ki psihicno niso dovolj mocni, da bi vzdržali posebne napore v vojski. Toda od tega pregleda, ki je ponavadi v šestnajstem letu starosti, do dejanske namestitve v vojsko, kar se zgodi po srednji šoli, torej vecinoma v osemnajstem letu, preteceta najmanj dve leti in med tem se stanje pri marsikomu bistveno spremeni. Žal je problem v tem, da sprememb ne zaznajo niti naborniki sami niti njihovi starši. Tudi podatkov o psihicnih težavah, ki jih imajo nekateri, zaradi zakona o zaščiti osebnih podatkov, ne dobijo na ministrstvo. Ne vedo niti tega, ali je fant že kdaj poskušal narediti samomor, starši pa o tem ne obvestijo pristojnih organov, ceprav bi bila takšna informacija velikokrat v veliko pomoc (Ulcar, 1998: 9).

Kljub temu je moc med vojaki še vedno zaslediti osebe, ki so nevroticne osebnosti, vendar je njihovo število dokaj nizko. Nedvomno vec pa je tistih vojakov, ki nevroticno reagirajo le v dolocenih situacijah, ko na primer ne morejo zadovoljiti dolocenih

osnovnih potreb ali pa razrešiti svojih trenutnih psihicnih konfliktov. V takšnih primerih lahko pride do kršitev predpisanih norm vedenja, do samovolje, alkoholizma, nenadnih agresivnih izpadov in celo poskusov samomora (Samec, 1991: 70).

Težave v prilagajanju nastopijo zaradi specifičnih zahtev vojaškega življenja, zaradi ločitve od družine, svojega ožjega socialnega okolja, nezadostne motivacije za služenje vojaškega roka in zaradi prenizke socialne zrelosti mladih fantov (Samec, 1991:83).

Vojaško okolje samo po sebi ni suicidalni faktor, v določenih okoliščinah pa lahko izzove suicidalno vedenje. Raziskave so pokazale, da teža in obremenitev vojaškega življenja le v izredno redkih primerih vplivajo na uspelo samomorilno dejanje, imajo pa pomemben delež pri poskusih samomora. Največje število vzrokov, oziroma težav in problemov, ki obremenjujejo določeno osebnost in izzovejo pri njej težke konfliktne situacije, zaradi katerih se odloči za samomor, ta oseba prinese s sabo iz civilnega življenja. Glede na dejstvo, da bi suicidalno nagnjeni vojaki neustrezno reagirali tudi na obremenitve in omejitve, ki veljajo v vsakdanjem življenju, je potrebno za razumevanje toka in razvoja samomorilnih dogodkov v vojski upoštevati tudi dejstvo, da je v enoti izredno lahko priti do orožja, poleg tega pa ima pomembno vlogo tudi osamljenost na stražarskem mestu. (Samec, 1991:74).

Ko pridejo fantje na služenje vojaškega roka, jim želijo v Slovenski vojski sprejem cimbolj olajšati. Predstavi se jim psiholog, ki jim je odtlej na voljo tako rekoc dan in noc. Že v prvih dneh ima z vsakim pogovor poveljnik enote, da vsakega spozna kot cloveka. Z mladimi vojaki se vselej seznanj tudi zdravnik, bolnicar ali medicinska sestra iz ambulante. Cilj vseh teh spoznavanj je, da bi se cimprej vzpostavili kar najboljši medcloveški odnosi in da bi ugotovili, ali se je s fanti od nabora kaj bistvenega zgodilo in spremenilo (Ulcari, 1998:9).

V vojašnicah so uvedeni tudi nabiralniki, kamor lahko fantje anonimno sporocijo svoje težave, ali se javijo na pogovor k zaupniku v enoti. Ko mine kak mesec in se vojaki med sabo že dobro poznajo, na cetnem sestanku izberejo iz svojih vrst zaupnika, ki jih potem zastopa pri poveljniku cete.

Vojaška psihologinja, dr. Vida Tolar-Petrovic pa pravi: »Ugotovitve so pokazale, da so obremenitve v vojski imele za obravnavane primere samomorov le neznamenit pomen. Po izjavah pric, sovojakov, tovarišev, v nobenem obravnavanem primeru nismo zasledili neprimernih dejanj v psihohigienskem smislu, ki bi bile možno sprožilo za posamične dogodke«.

Menim, da je prehod iz širše, permisivne družbe, v specifično organizacijo kot je vojska lahko za nekatere posameznike hud šok, tako v psihicnem kot tudi v fizicnem smislu. Lahko je šoka za nabornike tudi odhod iz vojske, saj doma morda nimajo najbolje urejenih družinskih zadev, nimajo službe, denarja za preživetje...

Poleg tega je v zakonodaji za tiste, ki ne želijo služiti vojaškega roka v uniformi iz z orožjem, poskrbljeno s civilnim služenjem vojaškega roka. Nadalje razni psihološki in zdravniški testi izločijo za vojsko neprimerne. Naborniki se tudi na začetku služenja vojaškega roka še lahko odločijo za civilno služenje vojaškega roka. Naštela sem nekaj dejavnikov ki selekcionirajo iz vojske tiste, ki v to organizacijo ne želijo ali imajo določene ovire za vstop vanjo. Vedeti pa moramo, da je vsak izmed nas dnevno podvržen stresom, psihicnim obremenitvam in kdo ve, ce v trenutku slabosti še tako zdrav clovek ne bi pomislili celo na samomor.

3.3. SAMOMORILNA DEJANJA V SLOVENSKI VOJSKI

Kot samomorilna dejanja v Slovenski vojski obravnavajo na GŠSV v skladu z navodilom o obveščanju in poročanju o dogodkih v SV samomore in samomorilne poskuse naslednjih struktur SV (povzeto po Samomorilna dejanja v SV, 1997:3):

- pripadnike stalne sestave – vojaške osebe (ves čas zaposlene v MORS-SV);
- pripadnike stalne sestave – niso vojaške osebe (možnost po Zakonu o obrambi, trenutno te kategorije ni)
- vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka (ves čas služenja vojaškega roka)
- vojaški obvezniki –pripadniki rezervne sestave, kadar so vpoklicani v vojaško službo (samo za čas vpoklica vojaško službo) (kategorizacija po Samomorilna dejanja v SV, 1997:3).

Samomorilna dejanja, kjer nastopa kot sredstvo orožje SV, storilec pa ni iz ene od zgoraj navedenih kategorij, v skladu z navodilom o obveščanju in poročanju o dogodkih v SV niso obravnavana v skupini samomorov in samomorilnih poskusov.

V obravnavanem obdobju (1991 do 1997) so na GŠSV redno spremljali in analizirali izredne dogodke v Slovenski vojski. V teh analizah so analizirali tudi primere samomorov. Poveljstva in enote, v katerih je prišlo do samomorov, so v sodelovanju s psihologi iz enot obravnavali in analizirali vsak primer samomora posebej. Glede na opažanja, da kot samomorilno sredstvo velikokrat nastopa orožje Slovenske vojske, so z ustreznimi akti poveljevanja dodatno opredelili ravnanje z orožjem v SV, še posebej službene oborožitve pripadnikov stalne sestave. Namen analize, ki so jo opravili na GŠSV leta 1997, je bilo podrobnejše poročilo o dogodkih v SV, kateri so v skladu z navodilom o obveščanju in poročanju o dogodkih v SV razvrščeni v skupino samomorilnih dejanj. Analiza obravnava evidentirana samomorilna dejanja v SV (do sprejema zakona o obrambi – v Teritorialni obrambi RS) v obdobju od leta 1991 do vključno julij 1997. Ostale podatke so mi posredovali na Generalštabu SV (poveljstvo sil v Vrhniki) in kolikor se je dalo, sem jih združila z omenjeno analizo. Podatki, ki sem jih navajala v nadaljevanju diplomskega dela so torej povzeti od leta 1991 do junija 1997 iz analize, opravljene na generalštabu leta 1997. Ostale podatke do leta 2002 sem vključila v že narejeno analizo, in sama naredila določene zaključke.

Absolutni številni podatki o samomorih in samomorilnih poskusih so bili do leta 1997 predstavljeni v analizah izrednih dogodkov za posamezna leta v sklopu skupin izrednih dogodkov – smrtni primeri in telesne poškodbe ter v skupini dogodkov. V analizo so vključeni podatki iz letnih poročil o izrednih dogodkih. V letu 1997 pa so obravnavani posamezni primeri dogodkov v posebni skupini samomorov in samomorilnih poskusov v SV v skladu z definicijo dogodka oz. izrednega dogodka v novem navodilu o obveščanju in poročanju o dogodkih v SV. Za obdobje od 1991 do 1996 je značilna velika neenotnost v evidentiranju in poročanju o dogodkih v Teritorialni obrambi RS oz. v Slovenski vojski in večkratne spremembe veljavnih navodil.

Kot vir za izdelavo analize so uporabljeni izvorni podatki o samomorih in samomorilnih poskusih v SV, to so poročila o izrednih dogodkih, katera so v skladu z veljavnimi navodili o poročanju izdelovala pristojna poveljstva in enote. Kot pomožni vir, predvsem za leto 1991, pa so uporabljeni tudi podatki mesečnih poročil MNZ in nekateri drugi viri (Samomorilna dejanja v SV, 1997:2).

3.3.1. NEKAJ PODATKOV O SAMOMORILNIH DEJANJIH V SLOVENSKI VOJSKI

V dostopni literaturi je težko zaslediti relativno nove podatke raziskav o samomorilnih dejanjih v vojskah različnih držav¹ in prav tako so zaupni podatki o samomorih v Slovenski vojski

¹V ZDA, ki so leta 1994 imele približno 260.711.000 prebivalcev, je bilo tistega leta 31.142 samomorov (moških 25.174), povprečno po 85,3 na dan. Koeficient samomorov je bil 12 (oziroma pri moških 19,8). Oborožene sile so tedaj šttele 1.729.000 poklicnih pripadnikov (obveznega vojaškega roka seveda nimajo); pred tem je v obdobju 1980-1993 naredilo samomor 3.406 pripadnikov; povprečni letni koeficient samomorov je bil 12. Vec kot 95 odstotkov samomorilcev je bilo moških, 82% belcev in 48% mlajših od 25 let. Krivulja dokaj enakomerno niha v skupinah dveh do treh let in najvišje vrednosti ne kažejo kake bistvene povezave z angažiranostjo ameriških oboroženih sil na kakem nevarnem vojskovališču (Ulcár, 1998:10). Za leto 2000 sem dobila podatek, da je bilo v ameriški vojski registriranih 59 samomorov, od leta 1990 do leta 1999 pa skupno 803 samomori.

Prav tako so ti podatki med seboj težko primerljivi, saj vojaške populacije pripadajo različnim kulturam, različnim narodom, ki živijo na različnih zemljepisnih položajih, v različnih klimatskih pogojih in drugo². Primerjava podatkov o samomorilnosti med slovensko vojsko in ostalimi vojskami ni primerna, saj je število samomorov ali tako imenovana nagnjenost k samomorilnosti odvisna od značilnosti naroda-države, oz. je primerljiva le ob istocasni primerjavi koeficientov samomorilnosti za nacionalnosti-državo. Poleg tega je način popolnjevanja v nekaterih državah povsem drugačen od našega trenutnega, tako da je posledicno različna tudi starostna, izobrazbena, socialna struktura pripadnikov.

Pri analizi samomorilnih dejanj v Slovenski vojski so se na generalštabu oprli na analizo Operativnega oddelka GŠSV »Samomorilna dejanja v Slovenski vojski v obdobju 1991 do julija 1997« iz avgusta 1997 ter na strokovno literaturo.

Najzahtevnejši del analize – ugotovitev vzvodov oz. motivov, ki so privedli do samomora kaže, da jim je na GŠSV z dokajšnjo gotovostjo uspelo osvetliti 56% primerov. Ostalih 44% ostaja še vedno nerazjasnjenih. Pri tem bi lahko povzela, da med motivi – vzvodi za samomor, enakovredno nastopajo duševne bolezni ter občutek odvrženosti, manjvrednosti zaradi ljubezenskih in zakonskih težav, ob tem pa tudi občutek nemoci, ogorčenosti in želje po mašcevanju. Zasedimo tudi t.i. beg iz kompleksnih življenjskih problemov (locitev staršev, finančne težave, strah pred kaznijo, boleznijo...) (Samomorilna dejanja v SV, 1997:13).

Posebno pozornost so na GŠSV posvetili ugotavljanju možnih obremenitev v vojski, ceprav vedo, da izolirana, še tako obremenjujoca frustracija, brez t.i. »dispozicij« vgrajenih v clovekovo osebnost, obicajno ne privede do samomora.

²Na drugi strani je ruski generalštab poleti (1997) objavil, da je bilo v letu 1996 koeficient samomorov v ruskih oboroženih silah 36, kar naj bi bilo dvakrat vec kot v letu 1991. V resnici je tudi tak koeficient zelo skromen, ce sodimo po siceršnjih izredno alarmantnih vesteh, da je ruska vojska zaradi izjemno nizke morale, revščine (neredno izplacovanje plac), hudega pomankanja (predvsem hrane in stanovanj), velike stopnje kriminalitete, hude zdravstvene ogroženosti pripadnikov ipd. – na robu zloma. In ce sodimo po tem, da je koeficient samomorov Rusija kot država obcutno prehitela Slovenijo, potem lahko odkrito podvomimo v resnicnost tako nizkega koeficienta (Ulcar, 1998:1

Ugotovitve so pokazale, da so obremenitve v vojski imele za obravnavane primere le neznamen pomen. V nobenem obravnavanem problemu (po izjavah pric, sovojakov, tovarišev iz dela), ni bilo zaslediti kakih (v psihohigienskem smislu) neprimernih ravnanj v vojski, ki bi bila sprožilo za tragicno odlocitev.

Med samomorilci v SV v enaki meri izstopajo pripadniki stalne sestave in vojaški obvezniki. To razlagajo na GŠSV s hitrim in strokovno ne povsem dorecenim postopkom zaposlovanja v SV v casu osamosvajanja. Ob tem ponovno stopa v ospredje potreba po ustrezni diagnostiki posameznika ter selekciji in klasifikaciji v smislu zagotavljanja nacela »pravega cloveka na pravo delovno mesto«. Prav tako ugotovitev narekuje povecano skrb za stalno zaposlene. Psihicne težave, s katerimi se srečujejo, vecina rešuje sama, le nekateri pa se obrnejo na pomoc k psihologu. Le teh pa zaradi omejitev zaposlovanja ni dovolj. Znotraj totalne institucije, kot je vojska, pa se v nekaterih primerih psihicne težave še vedno skušajo prikriti. Ena izmed rešitev bi, poleg okrepljene psihološke službe v SV, bila zagotovitev dodatne strokovne psihološke pomoci za stalno zaposlene zunaj vojske (vendar naj to ne bi bila psihiatricna ustanova) (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1998:14).

V nadaljevanju so prikazani številčni podatki o samomorih po letih glede na status udeleženca. Obravnavano obdobje lahko razdelimo v štiri specifčna podobdobja, glede na strukturo opazovane populacije in sicer:

- leto 1991 in 1992- velik del populacije sestavljajo vojaški obvezniki, pripadniki rezervne sestave vpoklicani v vojaško službo, vojaških obveznikov na služenju vojaškega roka je minimalno
- preostali del leta 1992 – zmanjšanje dela vojaških obveznikov, pripadnikov rezervne sestave, vpoklicanih v vojaško službo, vecanje števila pripadnikov stalne sestave in vojaških obveznikov na služenju vojaškega roka
- za obdobje 1993 do 1996 je struktura približno enaka strukturi za leto 1996
- za leto 1997 pa je znacilno, da v strukturi ni vojaških obveznikov, pripadnikov rezervne sestave, vpoklicanih v vojaško službo

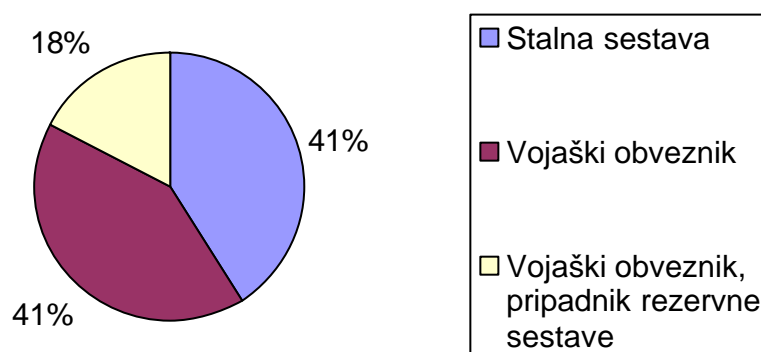
Omenjene značilnosti v strukturi opazovane populacije se odražajo tudi v številu samomorov po letih glede na status storilca samomora.

Tabela 5: Struktura udeležencev samomora v Slovenski vojski

STATUS	ŠTEVILO	DELEŽ (%)
<i>Stalna sestava</i>	14	41,2
<i>Vojaški obveznik</i>	14	41,2
<i>Vojaški obveznik, pripadnik rezervne sestave</i>	6	17,6
SKUPAJ	34	100

Vir: Samomorilna dejanja v SV(1997:8) in podatki iz poveljstva sil Vrhnika 2003.

Graf 3: Struktura udeležencev samomora v SV

V obravnavanem obdobju je struktura udeležencev samomora sledeca: v enakem številu so ga izvedli vojaški obvezniki in pripadniki stalne sestave (41,2%). V 17,6% pa vojaški obvezniki, pripadniki rezervne sestave. Glede strukture samomorilcev v SV torej lahko trdim, da so samomoru podvrženi tako vojaški obvezniki kot tudi stalna sestava, zato bi tudi prevencijo samomorov bilo potrebno usmeriti k obema ciljnim skupinama. Moramo upoštevati, da so tudi vojaki v prvi vrsti ljudje in šele nato pripadniki organizacije. Niso problematični le naborniki, ki so v SV le sedem mesecev, ampak ima probleme tudi stalna sestava.

Glede na čas izvedbe samomora pri vojaki bi morebiti kazalo nekaj več pozornosti posvetiti pripravi vojakov na odhod domov – na ponovno srečanje z domom, šolo, zaposlitvijo, oziroma nezaposlenostjo. Ob tej in podobni socialni problematiki, ki postaja vedno bolj obsežnejša, pa bi v bodoče v SV potrebovali tudi kakega socialnega delavca. Tudi starost samomorilne populacije v vojski prica, da imajo iz tega vidika res »rizično populacijo«. Mladim, neizkušnim poveljnikom bi v smislu ustreznega psihohigienskega pocutja morali zagotoviti primerno mentorstvo.

Ugotovitev o večjem številu samskih samomorilcev, oziroma dokajšnjem številu tistih, ki so to dejanje storili pod vplivom strahu ali jeze na izvoljenko oziroma zakonsko partnerko, se sklada s strokovnimi ugotovitvami, da uspešen zakon tozadevno deluje »zaščitno«. Ob tem je potrebno poudariti, da je v smislu ohranjanja ustreznega družinskega življenja stalno zaposlenih pri načrtovanju delovnih obveznosti potrebno, ce se le da, predvideti odsotnost zaposlenih od doma (Samomorilna dejanja v SV, 1997:14).

Glede izobrazbenega nivoja samomorilne populacije v Slovenski vojski (srednja in nižja izobrazba) se ugotovitve skladajo s tujimi strokovnimi spoznanji. Nižje izobraženi običajno tudi težje obvladujejo različne težave, ki jih prinaša življenje (prav tam:14).

Prisotnosti alkohola v času dejanja je uradno bila ugotovljena le štirikrat (do leta 1997), kar je nekaj manj, kot navajajo podatki v strokovni literaturi. Kljub temu pa bi zlorabi alkohola v SV morali posvetiti večjo pozornost. Od leta 1997 naprej pa nisem dobila ustreznih podatkov glede zlorabe alkohola pred dejanjem samomora.

Poleg samomorov se v Slovenski vojski vsako leto smrtno ponesreci več oseb. Življenje izgubijo v prometnih nesrečah, med usposabljanjem ali kakšnem drugem izrednem dogodku. Največ smrtnih primerov skupaj je bilo v letih 1991-1993 (38 primerov), v letih 1994-1996 16 primerov, v letih 1997 do 1999 25 primerov, v letih 2000 do 2002 pa 16 primerov. Skupaj torej 95 primerov v dvanajstih letih, od tega 34 samomorov in 61 ostalih smrtnih primerov. S primerjavo samomorov in ostalih smrtnih primerov v SV S

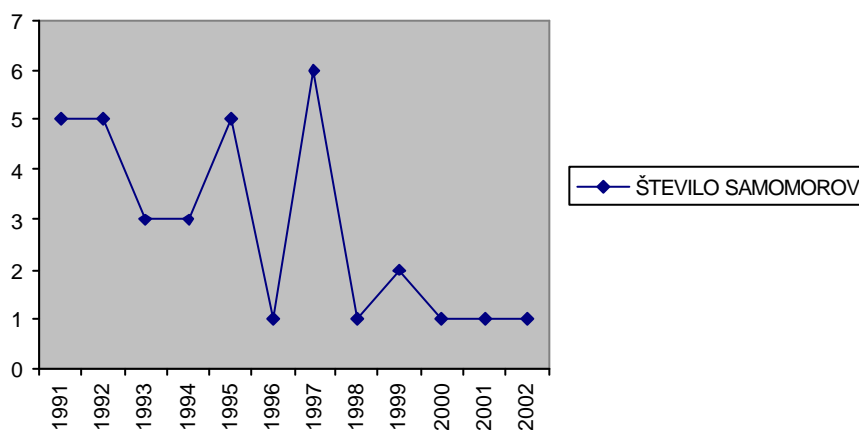
preglednico števila dogodkov s smrtnimi posledicami v SV želim pokazati, da je samomorilnost v SV v več kot polovici primerov vzrok za smrt .

Tabela 6 : Pregled števila dogodkov s smrtnimi posledicami v Slovenski vojski v obdobju od leta 1991 do leta 2002

LETO	ŠTEVILO SAMOMOROV	ŠTEVILO OSTALIH SMRTNIH PRIMEROV	ŠTEVILO SMRTNIH PRIMEROV SKUPAJ
1991	5	7	12
1992	5	7	12
1993	3	11	14
1994	3	2	5
1995	5	1	6
1996	1	4	5
1997	6	7	13
1998	1	3	4
1999	2	6	8
2000	1	5	6
2001	1	3	4
2002	1	5	6
SKUPAJ	34	61	95

Vir: Samomorilna dejanja v SV(1997:7) in podatki iz poveljstva sil Vrhnika 2003.

Graf 4: Število samomorov v SV

V analizi generalštaba SV so leta 1997 ugotovili, da Slovenska vojska ne preseže petih primerov samomora letno (ravno v letu 1997, ko so opravili analizo, se je zgodilo kar šest

samomorov, v ostalih letih do danes pa je samomorilnost v SV znatno upadla). Skupno število samomorov od leta 1991 do leta 1997, ko je bila analiza opravljena, je bilo 28 primerov. Do leta 2003 se je v SV zgodilo skupaj 34 samomorov. Torej se je do leta 1998 (obdobje sedmih let) pripetilo skupno kar 82,4% samomorov, v naslednjih petih letih pa 17,6% vseh samomorov v Slovenski vojske. Zaradi majhnega števila primerov letno in sorazmerno kratkega casovnega obdobja, je težko ugotavljati trend rasti ali upadanja števila samomorov (tako so zatrili v analizi iz leta 1997), vendar je, po mojem mnenju, dvanajstletni obstoj Slovenske vojske obdobje, v katerem se že da ugotavljati trende rasti in upadanja samomorilnosti v naši vojski. Iz podatkov je razvidno, da je bilo šest primerov samomorov leta 1997, po pet primerov samomorov v letih 1991, 1992 in 1995, po trije primeri v letih 1993 in 1994, dva sta se zgodila leta 1999 in po en primer letno v letih 1996, 1998, 2000, 2001 in 2002. Skupno se je torej zgodilo v Slovenski vojski 34 primerov samomorov. Če bi to dvanajstletno obdobje razdelili na polovico in primerjali število samomorov v prvih in drugih šestih letih, ugotovimo, da se je v prvih šestih letih zgodilo 65% vseh samomorov, v naslednjih šestih pa 35% samomorov.

Tabela 7: Prikaz samomorilnosti v Slovenski vojski v dveh casovnih obdobjih

OBDOBJE	ŠTEVILO SAMOMOROV	DELEŽ
1991-1996	22	65%
1997-2002	12	35%

Primerjava absolutnih podatkov o samomorih v SV po letih za moški del populacije z razpoložljivimi podatki za Slovenijo nam pokaže, da delež samomorov v SV, razen v letu 1992 in letu 1997 ne preseže 1% samomorov moških v Sloveniji (Samomorilna dejanja v SV, 1997:1). Vendar moram pri tem poudariti, da ne moremo in ne smemo primerjati število samomorov v SV s celotno populacijo samomorilcev v Sloveniji. Vojska je tudi starostno specifična organizacija. Res je, da se v SV ne zgodi več kot 1% samomorov celotne moške populacije v Sloveniji letno, vendar se je število moških v vojski, v primerjavi z vsemi moškimi v Sloveniji, gibalo od 6000 leta 1992 do 8463 leta 1998.

Tabela 8: Povprečno številčno stanje v SV

LETO	ŠTEVILO PRIPADNIKOV SV
1992	6000
1993	7500
1994	7500
1995	7500
1996	8376
1997	8307
1998	8463
1999	8154
2000	8002
2001	7357

Vir: Podatki iz poveljstva sil Vrhnika, 2003.

Podlaga za presojo oz. vrednotenje, ali je število samomorov v Slovenski vojski problematično ali ne, ali je število do šest samomorov letno veliko ali ne, dobimo le z realno primerjavo podatkov za SV s primerljivimi podatki za Slovenijo (podobna starostna struktura, struktura po spolu, izobrazbena struktura...). Pri primerjavi koeficienta samomorilnosti v SV s koeficientom samomorilnosti v Sloveniji zaradi specifične vojaškega sistema obstajajo določeni pomisleki. Že pri določitvi primerljivega starostnega razreda nastopijo problemi, saj je večina vojakov na služenju vojaškega roka starih od 18 do 22 let, celotna populacija v Slovenski vojski pa ni primerljiva s strukturo populacije v Sloveniji, ne po povprečni starosti, ne po spolu. Del populacije, ki vpliva na zmanjšanje koeficienta (otroci) se ne pojavljajo v populaciji Slovenske vojske, prav tako del starejše populacije z višjim koeficientom samomorilnosti. Ne vodijo se podatki o starostni strukturi vojakov na služenju vojaškega roka, skratka za doseganje realnejše primerjave števila samomorov v SV s samomori v Sloveniji, bi bilo potrebno vzpostaviti ustrezno spremljanje in analiziranje celotne populacije v SV. Naslednji omejevalni faktor za tako primerjavo je tudi dejstvo, da vojaka spremljajo v vojski le sedem mesecev, preostali del leta pa nič več, oziroma se populacija vojakov 100% zamenja.

Zanimivo razmišljanje je v članku Nesrečne pomladi podal Miroslav Ulcar (Ulcar, 1998: 8), ki je postavil podmeno, da je v vrstah SV vseh dvanajst mesecev povprečno po 9.000 fantov in mož (to je 4.000 castnikov, podcastnikov in poklicnih vojakov – redna sestava

ter 5.000 obveznikov na služenju vojaškega roka. Pripadnikov rezervne sestave zaradi nejasnih podatkov, koliko jih je v letu dni vpoklicanih na vojaško usposabljanje in za koliko casa, ni zajel, zato pri izracunih tudi ni upošteval samomorov v njihovih vrstah. Ob 9.000 moških pripadnikov in povprecno treh samomorih letno (v sedmih letih 21 brez rezervistov), je v SV koeficient samomorov 33,33. V istem obdobju je v naši državi naredilo samomor približno 480 moških letno. Od približno 965.000 moških, kolikor jih je med prebivalstvom Slovenije, je koeficient samomorov moških v Sloveniji 49,75. A ce smo pozorni na koeficient samomorilnosti med moškimi v Sloveniji, ki so stari od 20 do 24 let, ta znaša 17,6, kar je v primerjavi s samomori v SV dokaj nizka številka (ce sklepamo, da je vecina pripadnikov v SV starih od 20 o 24 let). V SV je po izracunih Ulcarja torej za tretjino manj samomorov kot med moškimi v Sloveniji. Rezultat je za vojsko veliko slabši, ce vzamemo v analizo samo leto 1997, ko je bilo v njenih vrstah šest samomorov, med moškimi v vsej državi pa okoli 500. Koeficient samomorov v SV je bil tako leta 1997 kar 66,67, v celotni Sloveniji med moškimi pa 51,8. In spet drugace, vzemimo leto 1996, ko je bil zabeležen v SV le en samomor, v Sloveniji pa je samomor naredilo 465 moških; koeficient za SV je bil samo 11,11, za vso državo pa 48,19. Posamezna leta torej dajejo varljivo podobo, stvarnejša so povprecja daljših obdobj. Povprecje v zadnjih letih pa pokaže, da delo z mladimi v vojski ni zamen, da rodijo prizadevanja za zmanjšanje števila samomorov vidne rezultate, kot je znatno zmanjšanje števila samomorov po letu 1997.

Iz podatkov je razvidno, da je 78,8% samomorov storjenih s strelnim orožjem, 6,1% primerov je storjenih z obešanjem in 9,1% s skokom iz višine. Zanimiva je primerjava nacinov samomorov za slovensko moško populacijo. Podatki za leto 1996 kažejo, da je preko 60% samomorov storjenih z obešanjem in le 7% samomorov z ustrelitvijo. Dostopnost samomorilnega sredstva v doloceni meri pogojuje nacin storitve samomora. Sta pa obe metodi: obešanje in samomor s strelnim orožjem zelo agresivni. Ucinik strelnega orožja je skoraj 100%. Poleg tega pripadniki SV poznajo ucinek strelnega orožja in vedo, da bo ucinkovitost velika, smrt pa hitra in neboleca.

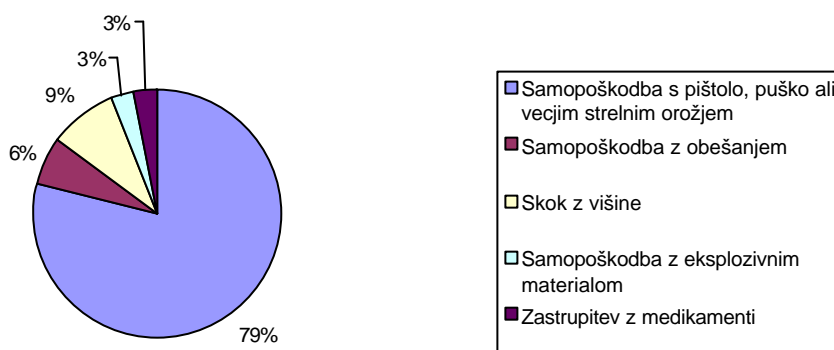
Tabela 9: Nacin izvedbe samomora v Slovenski vojski

NACIN	ŠTEVILO	DELEŽ
<i>Samopoškodba s pištolo, puško ali vecjim strelnim orožjem</i>	26	78,8
<i>Samopoškodba z obešanjem</i>	2	6,1
<i>Skok z višine</i>	3	9,1
<i>Samopoškodba z eksplozivnim materialom</i>	1	3
<i>Zastrupitev z medikamenti</i>	1	3
SKUPAJ	33*	100

*Za enega pripadnika SV ni podatka o tem, na kakšen nacina naj bi storil samomor.

Vir: Samomorilna dejanja v SV(1997:9) in podatki iz poveljstva sil Vrhnika 2003.

Graf 5: Nacin izvedbe samomora v SV

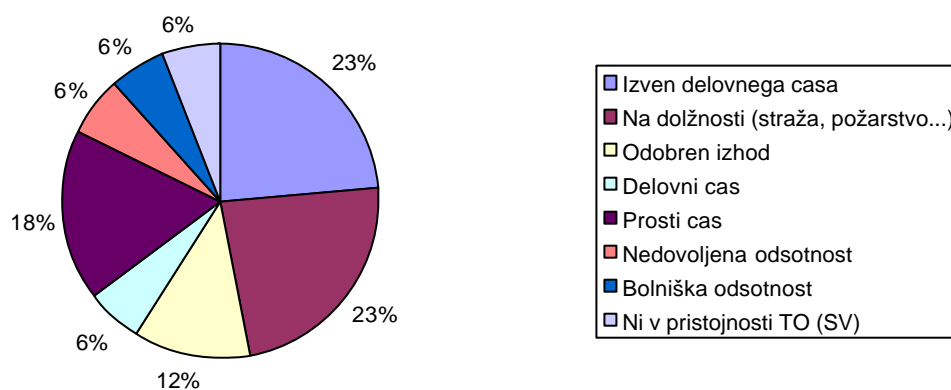
Glede na aktivnosti, ki so jih opravljali pripadniki Slovenske vojske so podatki sledeci: izven delovnega casa je bilo storjenih 10 samomorov. Sedem samomorov je bilo storjenih na dolžnosti (straža, požarstvo), štirje samomori so bili storjeni na odobrenem izhodu. Po dva samomora sta bila storjena med nedovoljeno odsotnostjo in med delovnim casom. Med prostim casom se je zgodilo pet samomorov. Dva primera evidentiranih obravnavanih samomorov sta bila storjena, ko oseba ni bila v pristojnosti TO oz. SV. Dva primera sta bila storjena v casu bolniške odsotnosti.

Tabela 10: Aktivnost v času samomora v Slovenski vojski

AKTIVNOST	ŠTEVILO SAMOMOROV	DELEŽ (%)
<i>Izven delovnega casa</i>	8	23,5
<i>Na dolžnosti (straža, požarstvo...)</i>	8	23,5
<i>Odobren izhod</i>	4	11,8
<i>Delovni cas</i>	2	5,9
<i>Prosti cas</i>	6	17,6
<i>Nedovoljena odsotnost</i>	2	5,9
<i>Bolniška odsotnost</i>	2	5,9
<i>Ni v pristojnosti TO (SV)</i>	2	5,9
SKUPAJ	34	100

Vir: Samomorilna dejanja v SV(1997:10) in podatki iz poveljstva sil Vrhnika 2003.

Graf 6: Aktivnosti v času izvedbe samomora v SV

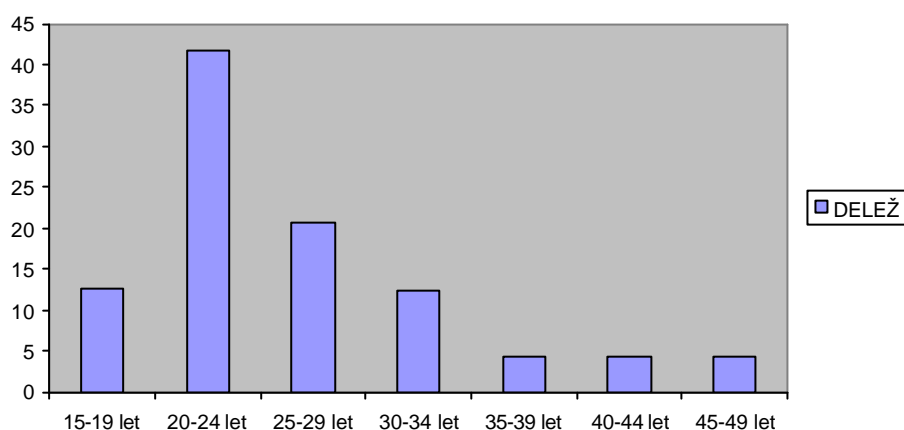
Pogled samomorov glede na starostno skupino samomorilca je razviden iz grafikona št. 7. Ker nisem imela na razpolago ustreznih podatkov o starostni strukturi celotne opazovane populacije lahko le ocenim, da je največje število samomorov pri osebah od 20 do 24 let prav zaradi specifične starostne strukture v Slovenski vojski (podatki so le do leta 1997, naprej nisem dobila starostnih skupin samomorilcev).

Tabela 11: Starostna struktura samomorilcev v Slovenski vojski

STAROST	ŠTEVILO	DELEŽ
15-19 let	3	12,5
20-24 let	10	41,7
25-29 let	5	20,8
30-34 let	3	12,4
35-39 let	1	4,2
40-44 let	1	4,2
45-49 let	1	4,2
Skupaj	24	100

Vir: Samomorilna dejanja v SV, 1997:11.

Graf 7: Starostna struktura samomorilcev v SV

Glede načina samomora izstopajo v Slovenski vojski dejanja storjena s strelnim orožjem 78,8%; v 6,1% zasledimo samomor z obešanjem; kar v 9,1% samomor s skokom z višine; v 3% je bil samomor storjen z eksplozivnimi sredstvi; v 3% pa je šlo za zastrupitev z medikamenti. Ugotovitev o prevladujočem načinu samomora z ustrelitvijo lahko razložimo s tem, da je orožje prisotno vsakodnevno.

Glede na čas služenja pri vojaki ugotavljajo na GŠSV enakomerno porazdeljenost tovrstnih dejanj, tako ob začetku, sredini in koncu služenja. Povprečna starost samomorilcev je znašala 20-24 let. Med samomorilci prevladujejo osebe, ki so samskega stanu³ (do leta 1997, naprej nisem dobila podatkov).

³Glede na stan (samski, porocen, locen), je v oboroženih silah ZDA napravilo samomor 62% porocenih, 31% samskih in 7% locenih vojakov in vojakinj. Glede na spol pa 85% moških in 15% žensk (od celotne suicidalne populacije ZDA se ta številka precej razlikuje. V ZDA je suicidalna populacija sestavljena iz 97% moških in 3% žensk). Glede na barvo kože je stanje naslednje: samomor naredi v oboroženih silah ZDA 60% belcev, 26% crncev in 14% ostalih. Glede na način pa prevladuje samomor z orožjem 56%, obešanje 25%, samomor s plinom, utopitvijo in skokom pod vlak imajo 3% delež, 10% pa predstavljajo ostali načini izvedbe samomora. (<http://www.longwood.edu...>)

Glede izobrazbene strukture oseb, ki so storile samomor, ugotavljajo na GŠSV, da je največ tistih s srednješolsko izobrazbo. Med vojaki pa je približno enako število tistih s srednjo in osnovno šolo. Visokošolsko izobrazbo so zasledili le v enem primeru. Prisotnost alkohola v času dejanja je bila ugotovljena 4 krat (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1998:13).

3.4. SAMOMORILNI POSKUSI V SLOVENSKI VOJSKI

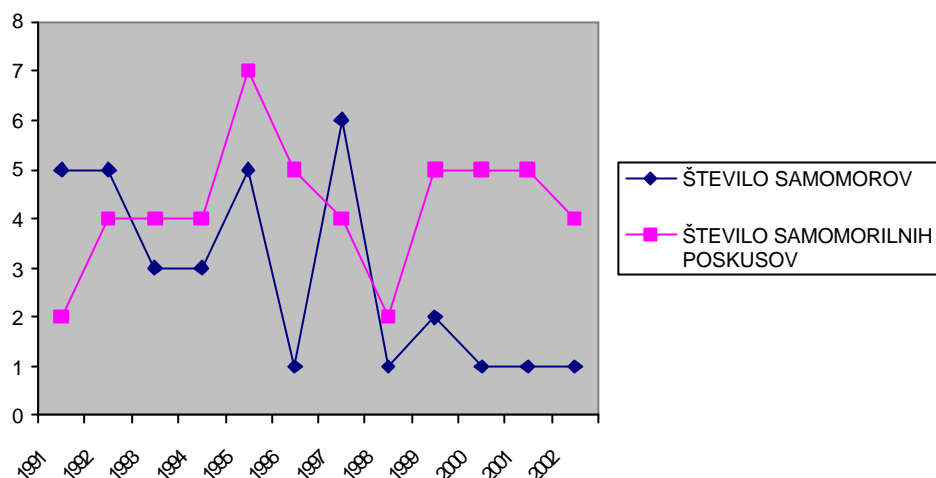
Statistika samomorilnih poskusov za Slovenijo se sooca s problemom neprijavljanja vseh samomorilnih poskusov. Statistike so torej izdelane na podlagi prijavljenih samomorilnih poskusov, dejansko stanje pa nam je neznan. Ocenjujejo, da je dejansko število samomorilnih poskusov vsaj še enkrat večje od obstoječih števil. Zaradi navedenega ne bom delala primerjave samomorilnih poskusov s podatki za Slovenijo. Moram pa opozoriti, da v evidenci samomorilnih poskusov na generalštabu upoštevajo tudi grožnjo s samomorom (npr. nabornik klice mamo in ji pove, da bo naredil samomor). Do dejanskega poskusa ne pride, ostaja le pri grožnji. In takih primerov je od leta 1997 kar nekaj.

Tabela 12: Število samomorilnih poskusov po letih v Slovenski vojski

LETO	ŠTEVILO SAMOMORILNIH POSKUSOV
1991	2
1992	4
1993	4
1994	4
1995	7
1996	5
1997	4
1998	2
1999	5
2000	5
2001	5
2002	4
SKUPAJ	51

Vir: Samomorilna dejanja v SV, 1997: 12 in podatki iz poveljstva sil Vrhnika, 2003.

Graf 8: Primerjava med samomori in poskusi samomora v SV

Številčni podatki evidentiranih primerov samomorilnih poskusov in dejanskega števila samomorov so prikazani v zgornji tabeli. Iz podatkov je mogoče razbrati, da je bilo največ poskusov samomora evidentiranih v letu 1995 (kar sedem). Po pet poskusov samomorov letno je bilo evidentiranih v letih 1996, 1999, 2000 in 2001. Štirje poskusi samomora so se v SV zgodili v letih 1992, 1993, 1994, 1997 in 2002. Po dva poskusa samomora pa v letih 1991 in 1998.

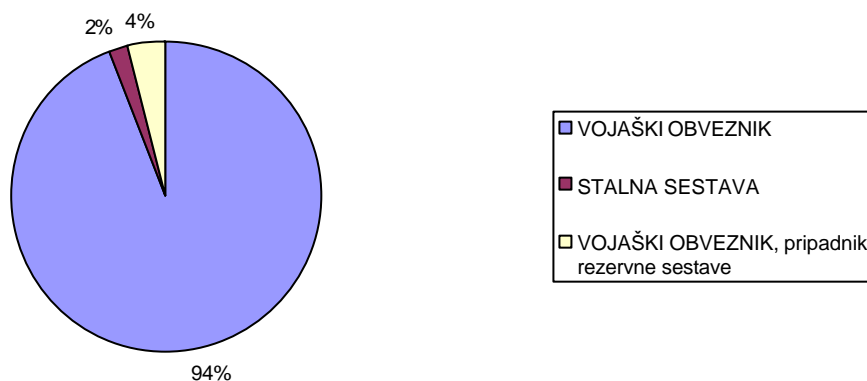
Ce pa naredimo primerjavo med poskusi samomora in samomori v Slovenski vojski, lahko zaključimo naslednje: V letih 1991 do 2002 se je v Slovenski vojski zgodilo 34 samomorov in 51 poskusov samomora. Največ samomorilnih poskusov je bilo v letu 1996 – sedem poskusov samomora; največ samomorov je bilo v letu 1997 – šest samomorov. Veliko odstopanje med samomori in poskusi samomora je razvidno iz grafa št. 8, in sicer od leta 1999 naprej. Od takrat je letno med 4-5 poskusov samomora in od 1-2 samomora letno.

Tabela 13 : Struktura udeležencev poskusa samomora v Slovenski vojski

STATUS	ŠTEVILO POSKUSOV	SAMOMORILNIH	DELEŽ (%)
VOJAŠKI OBVEZNIK		48	94,1
STALNA SESTAVA		1	2
VOJAŠKI OBVEZNIK, pripadnik rezervne sestave		2	3,9
SKUPAJ		51	100

Vir: Samomorilni poskusi v SV, 1997:13 in podatki iz Poveljstva sil Vrhnika, 2003.

Graf 9: Struktura udeležence poskusa samomora v SV

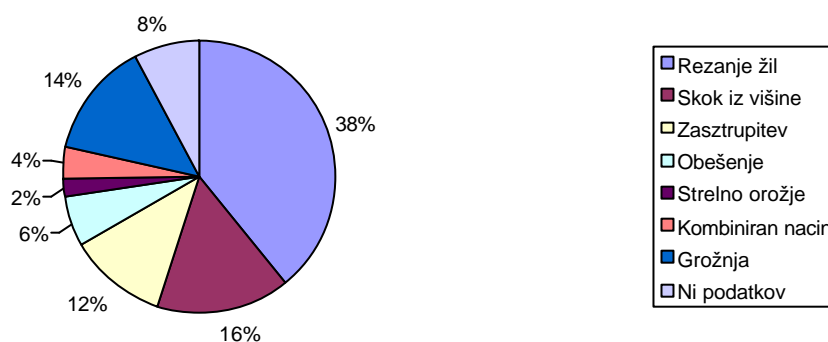
Glede na strukturo udeležencev poskusa samomora je stanje naslednje: V 94,1% primerov so poskus samomora naredili vojaški obvezniki na služenju vojaškega roka (48 primerov), v 3,9% primerov so poskus samomora naredili vojaški obvezniki pripadniki rezervne sestave, ki so bili vpoklicani v vojaško službo. Le dva pripadnika stalne sestave (2%) sta poskušala napraviti samomor. Zanimiva je na tem mestu primerjava med samomori in samomorilnimi poskusi v SV glede na strukturo udeležencev. Poskus samomora v večini primerov naredijo vojaški obvezniki, medtem ko samomor v enaki meri vojaški obvezniki in pripadniki stalne sestave. Torej je poskus samomora med vojaškimi obvezniki mogoče razložiti z nezadovoljstvom v vojski in apelom po pomoči.

Tabela 14: Nacin poskusa samomora v Slovenski vojski

NACIN	ŠTEVILO	DELEŽ (%)
<i>Rezanje žil</i>	20	39,2
<i>Skok iz višine</i>	8	15,7
<i>Zastrupitev</i>	6	11,8
<i>Obešenje</i>	3	5,9
<i>Strelno orožje</i>	1	2
<i>Kombiniran nacin</i>	2	3,9
<i>Grožnja</i>	7	13,7
<i>Ni podatkov</i>	4	7,8
SKPAJ	51	100

Vir: Samomorilna dejanja v SV, 1997:13 in podatki iz Poveljstva sil Vrhnika, 2003.

Graf 10: Nacin izvedbe poskusa samomora v SV

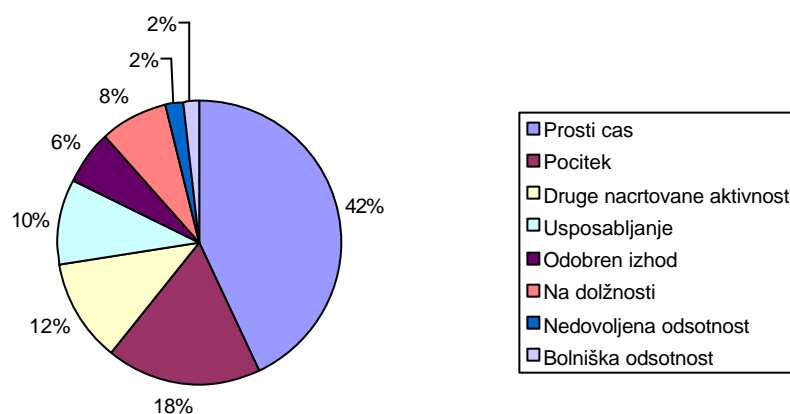
Iz podatkov je razvidno, da je kar 39,2% samomorilnih poskusov (dvajset primerov) storjenih z rezanjem žil. Sledi poskus samomora s skokom iz višine (15,7%) in zastrupitev (11,8%). Zanimivo je, da je kot poskus samomora tretirana le grožnja vojaka, da bo napravil samomor (vojak grozi poveljniku ali poklice domov, da bo naredil samomor, torej poskus še dejansko ni bil izveden). Teh primerov je kar 13,7%. Poskusov samomora z obešanjem je 5,9%, s strelnim orožjem 2%, kombiniranim nacinom pa 3,9%. Za štiri poskuse samomora nisem dobila podatkov o nacinu izvedbe.

Tabela 15: Aktivnost v času poskusa samomora v Slovenski vojski

AKTIVNOST	ŠTEVILO	DELEŽ (%)
<i>Prosti cas</i>	22	43,1
<i>Pocitek</i>	9	17,6
<i>Druge nacrtovalne aktivnosti</i>	6	11,8
<i>Usposabljanje</i>	5	9,8
<i>Odobren izhod</i>	3	5,9
<i>Na dolžnosti</i>	4	7,8
<i>Nedovoljena odsotnost</i>	1	2
<i>Bolniška odsotnost</i>	1	2
SKUPAJ	51	100

Vir: Samomorilni poskusi v SV, 1997:14 in podatki iz Poveljstva sil Vrhnika, 2003.

Graf 11: Aktivnost v času poskusa samomora v SV

Število poskusov samomora glede na vrsto aktivnosti je razvidno iz zgornjega tabelarnega prikaza. Najvec poskusov je bilo narejenih v prostem casu in sicer kar 43,1% ali 22 primerov. Sledita pocitek (17,6%) in druge nacrtovalne aktivnosti (11,8%). Na usposabljanju je bilo narejenih pet poskusov samomora, štirje pa na dolžnosti. Trije poskusi so bili narejeni med odobrenim izhodom. Po eden pa med nedovoljeno odsotnostjo in bolniško odsotnostjo.

Glede na kraj izvedbe poskusa samomora pa naj le omenim (podatke imam le po letu 1997), da se vecina poskusov samomorov naredi v vojašnici. Od skupno 25 primerov se je kar 20 poskusov samomorov naredilo v vojašnici, dva doma, in trije v drugih prostorih.

Glede *samomorilnih poskusov* v Slovenski vojski bi lahko ugotovili naslednje:

V obdobju 1991 do konca leta 2002 je v Slovenski vojski bilo zabeleženo 51 primerov poskusa samomora. Težka dostopnost objektivnih informacij o pravem številu tozadevnih dejanj v širšem slovenskem prostoru onemogoca številčne primerjave.

Največji procent poskusa samomora v SV je bil med vojaškimi obvezniki- 94,1% (oz.48); v 3,9% (oz. v dveh primerih) pa so s samomorom poskušali pripadniki rezervne sestave vpoklicani v vojaško službo, le v enem primeru je šlo za poskus samomora pripadnika stalne sestave SV. Ugotovitev se sklada z rezultati raziskave Dušana Žagarja o samomorilnih dejanjih v JLA-Slovenija (za obdobje od 1967 do 1985). Pri poskusu samomora gre za agresivnost, ki ima namrec bolj pomen apela na pomoc. Apel na pomoc je velik, želja po smrti pa majhna – »usmerjenost v življenje« (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj,1998:12).

Vojak, ki poskuša samomor, se maščuje bodisi dekletu, staršem, starešini, vcasih tudi kolektivu; istocasno pa se osvobodi služenja vojaškega roka (vsaj zacasno vojaka ocenijo kot nesposobnega). Obicajno so to manj zreli vojaki. Med temi so tudi taki, ki so v minulem razvojnem obdobju bili prezašciteni. Pogosto pa so tudi nezrele psihopatske osebnosti z asocialnim in antisocialnim obnašanjem, imajo nizko frustracijsko toleranco in so impulzivni (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1998:12).

Glede nacina izvedbe izstopa poskus samomora, storjen z rezanjem žil –39,2%, temu sledi skok z višine-15,7%; v 11,8% primerov je bil poskus storjen z zastrupitvijo; v 5,9% primerov z obešanjem, v kar 13,7% primerov je šlo zgolj za grožnjo. Že prevladujoci nacin poskusa samomora (izstopa rezanje žil) prica o dokaj mocnem apelu po življenju in manj intenzivni želji po smrti (najmocnejša želja po smrti je prisotna pri osebah, ki se ustrelijo v glavo in od katerih v vecini primerov nihce ne preživi).

Med poskusi samomora obstaja cel spekter od popolnoma manipulativnih dejanj, do skrajno resnih primerov samomora, kjer je splet srečnih okoliščin hotel, da je prizadeti ostal pri življenju. Vojaki, ki poskušajo samomor z malo resnicne želje po samounicanju, so manj socializirani v vojski, pa tudi v civilnem življenju. Okoli polovica se jih nagiba k antisocialnemu vedenju. Do avtoagresivnega vedenja pride že v prvih treh mesecih

služenja vojaškega roka. To skupino karakterizira predvsem »usmerjenost« v življenje (apel po pomoci je velik, želja po smrti pa majhna) (Žagar, 1986:121).

3.5. UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEGATIVNIH POJAVOV V SLOVENSKI VOJSKI

Samomor in druge oblike samomorilnega vedenja predstavljajo velik javno zdravstveni problem, k zmanjšanju katerega je potrebno pristopiti z jasno opredeljenimi cilji in nalogami. Seveda pa samomor še zdalec ni zgolj medicinski problem, pač pa tudi družbeni, filozofski, kulturno-zgodovinski, moralno-etični, religiozni, bivanjski... Glede na številne oblike pojavljanja samomorilnega vedenja in številne dejavnike tveganja za ta pojav, se morajo v reševanje intenzivneje vključevati posamezne stroke s specifičnim znanjem in pristojnostmi- zdravstvo, socialna služba, policija, šolstvo – prav tako tudi mediji, društva, lokalna skupnost in država.

O samomoru moramo čim večkrat glasno spregovoriti, tako med laiki kot med strokovnjaki. To nam bo pomagalo pri vzpostavitvi realnejšega odnosa do pojava in ljudi, povezanih z njim. Zmanjšali se bodo strahovi in nelagodja, ki se še vedno prepletajo okoli samomora in nenazadnje zavirajo pravočasno ukrepanje.

Slovenska vojska se s problemom samomorilnih dejanj ukvarja v okviru celotne skrbi za duševno zdravje (tako vojakov na služenju vojaškega roka, stalno zaposlenih, kot tudi pripadnikov rezervne sestave). Aktivnosti za preprečevanje samomorilnih dejanj so naravnane predvsem v preventivo. Poudarek v SV je na izobraževanju starešin za čim bolj človeške odnose. V ta namen so v Centru vojaških šol organizirali programe dela z ljudmi, ki dobro delujejo v obliki delavnic, kjer se poveljniki usposablajo za delo z vojaki, s tem pa tudi za prepoznavanje znakov, ki nakazujejo, da ima vojak težave. Toda prepoznati znake, da si kdo namerava vzeti življenje, je izjemno težko celo za strokovnjaka. En znak je poprejšen poskus samomora. Samomorilno nevarnost nakazujejo tudi popoln umik in prekinitve stikov s svojci in prijatelji. Popušcanje pri učenju in opuščanje interesnih dejavnosti. Spremembe v ritmu spanja in hranjenja.

Agresivno, delikventno vedenje, zlorabljanje alkohola in drog, neselekcionirano menjavanje spolnih partnerjev (Ulcar, 1998:10).

Psihologi, zaposleni v Slovenski vojski, so predlagali vrsto preventivnih ukrepov, s katerimi bi se zmanjšalo število negativnih pojavov na služenju vojaškega roka. Opisani ukrepi so povzeti po Analizi samomorilnih dejanj v Slovenski vojski, januar 1998.

a) Splošno preventivni ukrepi:

- Prizadevanje vseh zaposlenih v Slovenski vojski za vzdrževanje pristnih stikov z vojaki na služenju vojaškega roka in mladimi poveljniki;
- Usposabljanje poveljnikov v okviru Centra vojaških šol za učinkovitejše delo z ljudmi;
- Sprotno spremljanje in analiziranje vseh izrednih dogodkov v Slovenski vojski;
- Izvajanje psiholoških delavnic v vojaških enotah, ki jih vodijo psihologi;
- Izvajanje uvodnih pogovorov z novimi vojaki, ki jih opravita poveljnik in psiholog;
- Nudenje pomoči pri reševanju osebnih težav vojakov;
- Prizadevanje vseh zaposlenih za dvig nivoja zdravstvene kulture, ki je sestavni del projekta Svetovne zdravstvene organizacije WHO – »Zdravje do leta 2000« (Kren Stražišnik, 1998:30).

b) Individualni preventivni ukrepi:

- Prizadevanje vseh zaposlenih v Slovenski vojski, predvsem pa psihologov, da se pri posamezniku prepozna t. i. »presuicidalni sindrom« in se ga čim hitreje napoti v strokovno obravnavo;
- Odkrivanje vzrokov, ki povzročajo težave, ki jih imajo suicidalno ogroženi vojaki in nudenje strokovne pomoči takim vojakom. V primeru, da se pri vojaku potrdi sum, da je suicidalno ogrožen, se ga začasno ali stalno odpusti iz vojske (Kren, Stražišnik, 1998:30).

Iz brošure Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, s posebnim poudarkom na tej problematiki v Sloveniji in SV v obdobju 1991 do junija 1997, je razvidno, da v okviru *splošne preventive* izvajajo naslednje ukrepe:

1. Prizadevajo se za vzdrževanje pristnega stika z vojaki in mladimi poveljniki:

- a) Homogen, prijateljski in cloveško občutljiv kolektiv lahko odigra ustrezno vlogo v preprečevanju samomora. Za psihicno zdravje in pocutje skrbijo poveljniki, psihologi in zdravniki. Ce pri vojaku (ali poveljniku) opazijo spremembe ali nenavadno vedenje in razpoloženje, izogibanje družbi, žalost ali celo napovedovanje avtoagresije, prizadetega napotijo k psihologu, ta pa (ce je to potrebno) naprej k psihiatru. Vojaka s psihicnimi težavami, ki je eventualno tudi samomorilno ogrožen, do sprejema pri strokovnjaku nenehno opazujejo in ščitijo.
- b) Da bi zagotovili cim vecjo usposobljenost nosilcev procesov usposabljanja (poveljnikov) za ucinkovitejše delo z ljudmi, so v okviru Centra vojaških šol pripravili »Program izobraževanja in usposabljanja za delo z ljudmi«, ki je namenjen vsem zaposlenim. Z nacrtovanimi vsebinami naj bi omogocili zaposlenim boljši vpogled v lastno funkcioniranje in osebno funkcioniranje drugih in s tem ponudili vec opcij ugodnejšega ravnanja v konkretnih situacijah.
- c) Sproti spremljajo in analizirajo vse izredne dogodke, do katerih prihaja v Slovenski vojski. Tako so na Posvetu o izrednih dogodkih v Slovenski vojski leta 1996 posebej obravnavali problematiko samomorilnih dejanj.
- d) Glede na to, da je prepoznavanje »presuicidalnega sindoma« zahtevno in vecina ljudi s to problematiko ni ustrezno seznanjenih, izvajajo psihologi v enotah delavnice »Prevenција samomora«. le.te so naravnane tudi v tej smeri. Izvajajo jih tako s stalno sestavo kot tudi z vojaki.

2. Spremljajo vživljanje vojakov v novo situacijo:

- a) Z namenom cim prejšnjega medsebojnega spoznavanja med novo sprejetimi vojaki in poveljniki, izvajajo poveljniki kmalu po prihodu vojakov na služenje t.i. »uvodne pogovore« z vsakim vojakom.

b) Prav tako se že v začetku služenja vojakom predstavi tudi psiholog in jih seznani s svojo vlogo v kolektivu. Vojaki, ki potrebujejo pomoč, lahko pridejo do njega s posredovanjem poveljnika, lahko pa tudi samoiniciativno, v prostem času.

3. *Pomagajo pri reševanju osebnih problemov (tako vojaki, kot tudi pripadniki stalne sestave):*

a) Za to poleg poveljnika skrbijo psihologi. Le-ti poleg omenjenega:

- preprečujejo in odpravljajo dejavnike in značilnosti neprilagojenega vedenja in doživljanja;
- sodelujejo pri oblikovanju in razvijanju samozaupanja;
- ugotavljajo in spremljajo socialno klimo v kolektivu;
- sodelujejo pri oblikovanju in razvijanju kohezivnosti enote;
- psihološko sodelujejo pri usposabljanju (psihološka priprava na zahtevne psihofizicne obremenitve –straža, streljanje, teren, idr.);
- psihološko svetujejo poveljniku pri njegovem delu z ljudmi.

b) V smislu pomoči vojakom za uveljavljanje njihovih pravic so uvedli tudi »cetne zaupnike« (le te izberejo vojaki sami).

4. *Prizadevajo si za ohranjanje identitete posameznika:*

To so še posebej opredelili v okviru programa »Promocija zdravja v Ministrstvu za obrambo«. Poleg tega programska naloga skrbi za duševno zdravje vključuje tudi:

- ozaveščanje o smislu vojske – lastne identitete,
- prizadevanje za čim boljše medsebojne odnose,
- seznanjanje in ravnanje v skladu z določili profesionalne etike vojaka
- obvladovanje duševnih napetosti s posebnim poudarkom na odvajanje od agresije in depresije,
- obvladovanje stresa v kriznih situacijah.

5. *Prizadevajo si, da bi dvignili nivo splošne zdravstvene kulture tako stalno zaposlenih, vojakov na služenju vojaškega roka, kot tudi pripadnikov rezervne sestave:*

V ta namen so v letu 1996 sprejeli projekt »Promocija zdravja v Ministrstvu za obrambo«. Le-ta je dolgoročno zastavljen in je sestavni del projekta Svetovne zdravstvene organizacije –WHO- »Zdravje do leta 2000«. Program je celostno, preventivno zasnovan (razvijanje zaželenega in ne le preprečevanje nezaželenega). Vključuje naslednje naloge:

- a) preprečevanje kajenja
- b) Uvajanje zdrave prehrane
- c) Skrb za zadostno in redno športno vadbo
- d) Preprečevanje bolezni in odvisnosti
- e) Skrb za duševno zdravje
- f) Skrb za zdravo delovno in bivalno okolje (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1997:15,16).

V okviru nalog *individualne preventive* pa se izvajajo naslednje dejavnosti:

- a) prizadevajo si, da bi prepoznali posameznika s t.i. »presuicidalnim sindromom« in ga čim prej napotili v strokovno obravnavo;
- b) skušajo odkriti vzroke težav, ki jih ima suicidalno ogroženi in mu nuditi ustrezno strokovno pomoč. Samomorilno ogroženega vojaka napotijo na Stalno naborno komisijo, ki ponovno oceni njegovo sposobnost za služenje. Če le-ta potrdi prvotni sum, vojaka zacasno ali stalno odpustijo iz vojske in ga napotijo na ustrezno strokovno obravnavo (v civilu).
- c) vsa ta prizadevanja izvajajo v okviru timskega dela- poveljniki, psihologi in zdravniki ob sodelovanju civilnih zdravstvenih ustanov (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1997:17).

Z namenom, da bi bila prizadevanja za preprečevanje samomorilnih dejanj v vojski še bolj uspešna, pa bi poleg nadaljevanja že omenjenih prizadevanj ter povečane vsesplošne družbene skrbi za reševanje teh problemov, bilo potrebno:

1. Vec pozornosti posvetiti triaži, selekciji in klasifikaciji vojakov, ki prihajajo na služenje vojaškega roka (le-to opravljajo Uprave za obrambo, naborne komisije, in

civilne zdravstvene službe. Te naj bi v sistemu primarne triaže odkrile in ocenile kot nesposobne za služenje vojaškega roka tiste vojaške obveznike, ki so duševno in telesno bolni in obveznike s strukturnimi osebnostnimi motnjami, asocialnega in antisocialnega vedenja.

2. Skrajšali bi casovni razpon med naborom in napotitvijo vojaka na služenje vojaškega roka (pogosto namrec od samega nabora do napotitve vojaka na služenje potece kar precej casa, tako da se zdravstveno stanje- tako fizicno, kot tudi psihicno- in tudi razmere, v katerih bodoci vojak živi, lahko znatno spremenijo. Te spremembe pa nosilec usposabljanja v SV niso znane, ce jih nabornik sam ne sporoči).
3. Z ustreznim zaposlovanjem zmanjšati obremenjenost stalno zaposlenih (poveljnikov) in tako omogociti tudi vec casa za t.i. »delo z ljudmi« ter hkrati tudi vec casa za bivanje poveljnikov v okviru lastnih družin.
4. Zaposliti vecje število psihologov v vojski.
5. Zaposliti nekaj socialnih delavcev.
6. Stalno zaposlenim, ki imajo razlicne psihicne težave, omogociti placan psihološki suport izven vojske.
7. V program dela z vojaki vnesti tudi priprave na odhod domov- na ponovno srečanje z domov, šolo, zaposlitvijo, oz. nezaposlenostjo in jim v ta namen nuditi informacije v zvezi z nadaljevanjem šolanja, oz. možnostmi zaposlitve (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1997:17,18).

Od antisuicidogenih faktorjev je najpomembnejši vojaški kolektiv, ki je lahko homogen, prijateljski in občutljiv in kot tak lahko odigra bistveno vlogo v preprečevanju samomora. Ce se opazijo nenavadno vedenje ali spremembe v razpoloženju nekega vojaka, izogibanje družbi, žalost, napovedovanje avtoagresije, je treba to cimprej sporočiti predpostavljencim, ki bodo vojaka napotili k zdravniku, ta pa naprej k psihologu ali psihiatru. Samomorilno ogroženim vojakom se dolocijo spremljevalci, ki neprestano opazujejo in varujejo ogroženega, dokler ga ne sprejmeta zdravnik ali psiholog (Žagar, 1986:126).

Vojaki, ki poskušajo napraviti samomor, se najprej napotijo v ustrezno zdravstveno ustanovo, kjer poteka njihovo fizicno okrevanje in psihicna terapija. Po odpustu iz zdravstvene oskrbe se, v lažjih primerih ti vojaki oprostijo služenja vojaškega roka, težji primeri pa so lahko ocenjeni za zacasno ali trajno nesposobne za služenje vojaškega roka (Samec, 1991:77),

Psihologi, ki so uvedeni v enote imajo zelo pomembno vlogo v preventivi samomora. Ogroženega psihoterapevtsko obravnavajo in svetujejo poveljniku, kako ukrepati. V enotah psihologi skrbijo za mentalno zdravje.

Poveljniki enot naj bi poznali dovolj psihologije, predvsem pa naj bi se zanimali za osebne probleme vojakov. Pogosto naj se pogovarjajo s posamezniki in pomagajo samomorilno ogroženim.

Zdravniki enot lahko nudijo suportivno psihoterapijo in pravocasnno usmerjajo suicidalno ogrožene k psihiatru.

Vojaški klubi s kulturno zabavnim in športnim življenjem lahko delujejo mentalno – higijensko. Nevroticne, slabo adaptirane vojake in vojake v krizni situaciji zaposlijo na ustrezen način (Žagar, 1986:126).

V Slovenski vojski so se že leta 1991 zavedali, da so psihologi nujno potrebni za reševanje različnih osebnih težav vojakov in zaposlenih. Zato so v okviru Ministrstva za obrambo in generalštaba Slovenske vojske ustanovili psihološko službo. Psihologi, ki so zaposleni v okviru Slovenske vojske, se ukvarjajo s proučevanjem in reševanjem osebnih težav vojakov na služenju vojaškega roka, občasno pa tudi s težavami zaposlenih. Glede na to, da v vseh vojašnicah ni psihologov, posamezni psihologi opravljajo svoje delo v dveh ali več vojašnicah (Kren, Stražišar, 1998:68).

Psihološka služba v okviru Slovenske vojske se razvija počasi in pridobiva na strokovni veljavi. Trenutno imajo zaposleni psihologi največ dela z vojaki, ki imajo osebne težave (prav tam:68). Ker pa je takih vojakov sorazmerno veliko, ocenjujejo, da bi bilo nujno potrebno zaposliti še dodatno število psihologov, po možnosti vsaj toliko, da bi bil v vsaki vojašnici zaposlen vsaj en psiholog. Glede na majhno število zaposlenih psihologov in njihove preobremenjenosti lahko rešujejo samo že zznane težave vojakov, nimajo pa

casa za izvajanje preventivnih aktivnosti, ki bi odpravljale vzroke za nastanek težav vojakov na služenju vojaškega roka. Psihološka služba v Slovenski vojski se poleg dela z ljudmi ukvarja tudi z analiziranjem vzrokov izrednih dogodkov (samomori, poskusi samomorov...) in z njimi seznanja nadrejene ter jim predlaga ukrepe, ki bi zmanjšali tovrstne dogodke (Kren Stražišar, 1998:68).

»Psihološki pristop bi lahko opredelili v dveh kategorijah: prvi je takoimenovani salutocentrični pristop, katerega namen je krepitev zdravega načina življenja kot preventiva. Drugi pristop je patocentričen, kar pomeni odvracanje od dejanja. Ko zaznamo motnjo ali bolezen, jo prepoznamo, diagnosticiramo in obravnavamo. Pri obeh pristopih imamo podrobno opredeljene naloge, ki so vgrajene v naših nacrta del. Mislim pa, da v smeri zmanjšanja števila samomorov psihologi naredimo veliko. Ob tem se trudimo, da bi za delo usposobili ostale profile, predvsem poveljnike, kajti vsi skupaj delamo z ljudmi in od nas vseh je odvisno, kako se bodo posamezniki počutili v SV. K boljšemu počutju pa lahko prispeva vsak od nas. Poleg področja mentalne higiene se delo vojaških psihologov širi. Z začetkom profesionalizacije predvsem v smeri pomoči poveljnikom pri usposabljanju, dviganju kvalitete usposobljenosti, izvajanju procesov klasifikacije in selekcije, oblikovanju in vzdrževanju psihosocialne klime in bojne morale, pomoč poveljnikom pri upravljanju s človeškimi viri v smeri svetovanja z namenom približevanju interesom posameznika interesu organizacije. Od pretežnega dela z vojaki se delo premika k delu s poveljniki, delu z rezervno sestavo in delu s člani družin, torej področje dela se zelo širi « (Tolar-Petrovic, 2003).

V obravnavanem obdobju so v Slovenski vojski spremljali in analizirali izredne dogodke v SV. V teh analizah so analizirani tudi primeri samomorov. Poveljstva in enote, v katerih je prišlo do samomorov, so v sodelovanju s psihologi iz enot obravnavali in analizirali vsak primer posebej. Glede na opažanja, da kot samomorilno sredstvo velikokrat nastopa orožje SV, so z ustreznimi akti poveljevanja dodatno opredelili ravnanje z orožjem v SV, še posebej službene oborožitve pripadnikov stalne sestave in s tem omejili dostopnost orožja. Prav tako so na letnih posvetih o izrednih dogodkih obravnavali ob obravnavi smrtnih primerov tudi samomore v SV. Za kvalitetnejšo spremljanje in analiziranje samomorilnih dejanj v SV so v letu 1997 pripravili predlog

dodatnega poročila, ki se bo izpolnjeval v primeru samomora ali poskusa samomora v Slovenski vojski.

Na generalštabu SV so v letu 1997 ugotovili, da število samomorilnih dejanj v Slovenski vojski ni problematično, vendar so zaradi velike pozornosti javnosti na tem področju predlagali:

- proučitev možnosti vključitve Ministrstva za obrambo v »Nacionalni program za preprečevanje samomora v Sloveniji«
- vzpostavitev uradnega sodelovanja z Univerzitetno psihiatrično kliniko v Ljubljani, predvsem po vprašanju ažuriranja podatkov baz in proučitve možnosti o dopolnitvi zbranih podatkov s strani ministrstva za notranje zadeve o povezavi udeleženca samomorilnega dejanja v SV
- v primeru podrobnejšega analiziranja samomorilnih dejanj v Slovenski vojski vzpostaviti sodelovanje z Inštitutom za varovanje zdravja
- vzpostaviti ustrezen sistem izobraževanja pripadnikov stalne sestave, podobnega kot so že obstoječe delavnice za zaposlene v šolstvu in so ponujene določenim skupinam zaposlenih v ministrstvu za notranje zadeve
- pospešiti aktivnosti v zvezi izdelave dodatnega poročila dogodku v Slovenski vojski v primeru samomora ali samomorilnega poskusa in zagotovitev primerljivosti z zbranimi podatki za Slovenijo (Samomorilna dejanja v SV, 1997:18,19).

Na področju samomorilnosti ni dovolj, da imamo zgolj vzpostavljene službe za pomoč, pomembno je tudi nadaljno razvojanje ideje preprečitve in njena nadgradnja- to se nanaša zlasti na *nacionalni program preprečevanja samomora*, za katerega se je izkazalo, da prinaša najboljše rezultate, saj povezuje med sabo vse službe, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomora. Tega so nekatere države že uvedle (vzorec je zlati nacionalni preventivni program Finske, ki je že uspela precej omiliti poprej zelo visoke koeficiente samomorilnosti), Slovenija pa s tem nekoliko zaostaja. Sicer so stvari že zelo dolgotrajne, program sam je že izdelan in se uresničuje, vendar še ni stopil v popolno veljavo, ker ga država še ni dokončno podprla. Kot pravi dr. Onja Tekavcic Grad (1995),

ena od soavtoric slovenskega nacionalnega preventivnega programa, program je (in mora biti) usmerjen k trem pomembnim skupinam: k rizicnim osebam, k splošni populaciji in profesionalcem. Potrebno pa je izobraževanje in veliko dela. Dr. Tekavcic Gradova še predlaga (pogovor dne, 7.5.2003), da bi bilo zelo učinkovito, ce bi vključili v *nacionalni program preprečevanja samomorov* še predstavnika *Ministrstva za obrambo*, ki bi pokrival področje zelo rizicne populacije samomora v SV. Na vseh nivojih pa je potrebno problem samomorilnosti osvetliti, dati ljudem več znanja.

V SV k odpravi samomorilnosti prispevajo različne podporne službe in ena izmed njih je tudi duhovna oskrba vojakov SV. Vojaški vikariat je pred kratkim izdal Katoliški molitvenik slovenskega vojaka in policista z naslovom *Gospod je moja moc* (2003). Ta naj bi bil v pomoč vojakom pri odganjanju negativnih misli. Ce ga odpremo na strani 23, lahko preberemo tudi priložnostno molitev za samomorilce. Glasi se tako:

"Bog živih in mrtvih, privedi k sebi vse, ki so si vzeli življenje. Le tebi je poznana stiska, ki jih je pripeljala do tega. Pomagaj mi, da bom stiske in težave tega sveta sproti reševal. Daj mi moci, da bom strahove in skrbi zaupal prijatelju ali strokovnjaku. Prosim te, da bi bil tudi sam lahko tak prijatelj tistim, ki so v hudi stiski. Amen".

Glede na to, da je v SV v zadnjih letih uvedena duhovna oskrba vojakov, je smiselno upati, da se je bodo vojaki naše vojske posluževali v čim večji meri. Dr. Plut - vojaški duhovnik, pa mi je o nalogi vojaškega duhovnika glede zmanjševanja stopnje samomorilnosti v naši vojski povedal: »Vsak človek lahko naredi kaj zoper to: najprej posameznik, potem vsi nadrejeni, celotna Slovenska vojska s tem, da skuša gledati na poklic vojaka s čim bolj pozitivnega zornega kota in mu omogoča čim boljše počutje za delovanje znotraj Slovenske vojske. To je prva stvar. Naj pa preidem na naše področje: to je področje podpornih služb, tako psihologov, zdravstvenih delavcev, kakor tudi nas duhovnikov, pa seveda vsak s svojega vidika lahko naredi kaj. Mi nedvomno tako, da omogočamo vojaku, da se s tega versko-nazorskega poklica dobro počutijo, kar je predpogoj, ker človek, ki je zadovoljen, srecen, da je to, kar je, da lahko živi s svojimi naceli tudi znotraj vojaške institucije, bodisi doma, bodisi ko opravlja naloge v tujini, je ta človek manj nagnjen h kakršnekoli slabemu dogajanju. Problem pa je, ker na take

stvari ne vpliva samo prepričanje, nazor – to vpliva dostikrat v pozitivnem pomenu, zlasti glede vere pri vernih ljudeh, se pravi s preventivnega vidika, ampak so mnogi dejavniki, ki jih rešujemo tako, da se z ljudmi konkretno srečujemo, da imajo oni možnost za pogovor, za nekemu »pojamrat« in v tem primeru vojaki dostikrat ne locujejo duhovnika od psihologa, ampak se obrnejo na tistega, ki jim je bolj blizu, simpaticen« (Plut, 2003).

Kako pa naprej? Je mogoče s profesionalizacijo SV pričakovati manj samomorilnosti med vojaki?

»Programi, ki jih v okviru vojske pripravljamo v smeri celostne skrbi za človeka kot pripadnika SV so naravnani tako. Vključujejo multidisciplinarni pristop, ki poleg pripadnika skrbi tudi za člane njegove družine. Kakšne tovrstne napovedi pa ni možno podati, saj je še toliko dejavnikov, ki poleg vojske vplivajo na človeka, na katere pa ne moremo vplivati« (Tolar-Petrovič, 2003).

»Predvsem bo manj ljudi v vojski. To je že ena pomembna stvar. Torej bo manj samomorov v vojski. Je pa res, da ti ljudje, ki se odločijo za profesionalno vojsko, si upam trditi, da če bi jih merili s psihološkimi vprašalniki, bi bil njihov nivo latentne agresivnosti zagotovo višji kot pri normalni populaciji. Ljudje, ki se odločajo za vojaški poklic, so bolj pogumni, trdni. Kar bi bilo pomembno pri profesionalnih vojaki preveriti je druga psihološka komponenta, ki je nevarna pri samomoru. Agresivnost je ena stvar, zaradi katere pa ljudje še ne naredijo samomora. Kombinirana mora biti z depresivnostjo in impulzivnostjo. Morali bi imeti zelo dobre treninge, kako se kontrolirati, biti čim manj impulziven in imeti dobre službe znotraj vojske, ki bi zaznale nevarnost nastanka depresije. Sicer pa bi povzel nekako tako: S profesionalizacijo vojske bo stopnja samomorilnosti v njej nižja, samo če se bo istocasno »profesionalizirala« skrb za duševno zdravje vojakov« (Marušič, 2003).

»Verjetno bo postala stvar bistveno drugačna že samo zaradi tega, ker je profil profesionalnega vojaka drugačen od profila nabornika. Težko je govoriti za naprej, vendar verjamem, da bomo prišli v obdobje, ko tega pojava ne bo več. In to je moja srčna

želja. Če bomo vsi skupaj znali poskrbeti v smislu celostne skrbi: skrb za pripadnike, njihove družine, zlasti takrat, ko je daljša odsotnost. Tako obstaja možnost, da bo narejeno nekaj pozitivnega in da ne bo več samomorov v SV« (Plut, 2003).

S profesionalizacijo SV v njej ne bo več nabornikov. Kader ljudi bo povsem drugačen in vojaki bodo v SV vstopali prostovoljno – služenje vojaške dolžnosti ne bo več državljanska dolžnost. Poleg tega se bo vojska cedalje bolj feminizirala. Menim, da že zadnjih nekaj let samomorilnost v SV ni bila zastrašujoca. Če pa bo za pripadnike SV še bolj poskrbljeno (celostna skrb za pripadnike SV), obstaja možnost, da samomorov v SV ne bo več.

3.6. POROCANJE MEDIJEV O SAMOMORIH

Kot laik na področju novinarstva si predstavljam, da morajo mediji opravljati vse polno poslanstev. Najpomembnejše je prav gotovo posredovanje informacij – cim hitreje, cim točneje, cim bolj poglobljeno in cim bolj raznovrstno, tem bolje za bralca, poslušalca ali gledalca. Poleg informiranja pa naj bi mediji poskušali tudi problematizirati in odpirati nove teme, poučevati cim širšo in drugace težko dosegljivo publiko, vzdrževati dogovorjen socialni red in sprejete vrednote okolja, v katerem delujejo, prenašati (politicno in vsakršno) ideologijo ter vplivati na družbeno zavest in podzavest svojih uporabnikov.

Katere od naštetih poslanstev upoštevajo mediji v primeru porocanja o samomoru? Nedvomno je to hitra in razburljiva informacija, iskanje krivca ali krivde, morda še resignirano sporočilo o številčnosti slovenskega samomora, redkeje komentar strokovnjaka in še redkeje odpiranje drugacnih možnosti reševanja problema. Kaj pa v primeru, ko je clovek poskus samomora preživel zaradi hitre in ucinkovite pomoci bližnjih? Kakšna je vloga medijev in kakšno je njihovo poslanstvo, ko gre za konkretno dejanje konkretnega posameznika? Ali lahko publiko tak individualni, povsem specifičen primer, s povsem svojimi vzroki in znacilnostmi, kaj nauči, lahko iz njega kaj sklepamo? (Tekavcic-Grad, 1998:6). V slovenskem okolju je pogosto premalo razumevanja, tolerantnosti in dobronamernosti. Dejanje, objavljeno v medijih, bodisi z zaceticami ali

celo imenom, nikakor ne bo pripomoglo k lažji vrnitvi tistega, ki je poskusil napraviti samomor, v staro okolje. Stigma iz medijev mu prav nič ne bo koristila. Dr. Gradova (pogovor z dne, 7.5.2003) se strinja, da je o samomorih potrebno poročati, vendar so to delikatne situacije, ki morajo biti opremljene z mnenjem strokovnjaka ter z informacijo o možnosti pomoči, če do stiske pride. Ni smiselno iskati krivca, temveč podati rešitev, kaj narediti v stiski, kdo je na razpolago za pomoč, ne pa ocrniti posameznika.

"Prepricana sem, da nihče od nas ne bi želel, da se o njem poroča v trenutku stiske. Seveda so že davno minili časi skrivanja samomorilnega vedenja in tabuiziranja odkrite besede o njem. Govoriti o pojavu je nujno, če želimo, da ga bo manj. Vendar o pojavu in ne o posamezniku, o skupnih značilnostih in ne o individualnih, z imenom zaznamovanih usodah, ki so neponovljive in vedno izjemne. Težko je dopustiti zasebnost človeku v stiski, ki iz nje ni našel druge poti kot samomor, vendar je zasebnost v takih trenutkih še kako pomembna". (Tekavcic-Grad, 1998:6).

Suicidologi, predvsem ameriški, kjer so mediji seveda vodilna družbena velesila, so kmalu ugotovili velik vpliv, ki ga ima poročanje o samomoru in samomorilnem poskusu na ljudi, predvsem na tiste, ki so v stiski in o taki rešitvi že premišljujejo. Narejene so bile študije, ki so dokazale neposredno povezanost med načinom poročanja in spremembo koeficienta samomorov v okolju, kjer je informacija dosegla največ ljudi. Ugotovili so, da je izjemno pomembno, da informacija o dogodku ni objavljena senzacionalistično, z željo pritegniti pozornost bralstva s šokantnim naslovom, morda celo sliko, da ni na prvi strani, da se dejanje ne posplošuje ali razlaga z enim samim razlogom in predvsem, da se poleg informacije o dejanju ali statističnih podatkih vedno doda tudi druga možne rešitve problema z navedbo vseh možnosti virov pomoči v podobnih primerih (Tekavcic-Grad, 1998:6).

Zelo znan in večkrat citiran primer z Dunaja, kjer se je število samomorov na dunajski podzemni železnici po intervenciji in dogovoru z mediji izrazito zmanjšalo. Leta 1984 je prišlo do velikega porasta števila samomorov in samomorilnih poskusov s skokom pod vlak, ceprav se število potnikov na podzemni ni povečalo, prav tako se ni povečalo

število kilometrov dunajskega metroja. Pac pa so ugotovili, da je število objav o samomorih na podzemni železnici v vodilnih dunajskih in avstrijskih casopisov v tem obdobju izrazito povečalo. Avstrijski suicidologi so leta 1987 objavili predloge za novinarje, kaj je ob samomoru koristno pisati in kaj ne. Posledica sodelovanja stroke in novinarjev je bila, da je bilo poročil o samomorih na podzemni manj, bila pa so manj senzacionalistična, umaknjena s prve strani, brez imen žrtev. Število samomorov na dunajskem metroju se je po letu 1987 statistično pomembno zmanjšalo. Imitativni učinek samomora (posnemovalec izbere enako metodo), ki so ga prej omogocali mediji, je bil zmanjšan na minimum (Tekavcic-Grad, 1998:6).

Podobne primere so opisovali na Madžarskem, ko je bivša miss Madžarske umrla zaradi prevelike doze tablet, o čemer so mediji seveda obširno pisali. Posledica je bilo veliko povečanje števila samomorov in samomorilnih poskusov z enakimi tabletami v istem starostnem razredu (od 19-24 let), ki je sledil v kratkem časovnem obdobju po nesrečnem dogodku. Obraten, zelo pozitiven učinek korektnega poročanja pa so v študiji dokazali ameriški suicidologi, ki so se po samomoru znanega pevcu Nirvane Kurta Cobaina zelo bali podobnega »imitativnega učinka«, ki bi ga med mladimi s senzacionalizmom lahko povzročili mediji. Sporocilo, ki so ga v tem primeru poudarili novinarji je bilo –stiska, ki pripelje do samomora ali samomorilnega poskusa, je prehodna in minljiva, črno razpoloženje se bo izboljšalo in spremenilo, telesno ali duševno bolezen kot eno od vzrokov krize in samomorilnega vedenja je mogoče zdraviti. Mediji so s preciznim in (na ciljno skupino mladih) usmerjenim poročanjem poskušali smrti znanega pevcu odvzeti avro. Cobainovim oboževalcem so pojasnili, da je bila vzrok samomora problematična in zasvojenost osebnost, ki v trenutku stiske ni videla druge rešitve kot v smrti. Ob tem so vedno dodali informacije, kakšna je pomoč in kje jo je mogoče v stiski poiskati. Sporocilo je bilo enako pomembno za potencialne samomorilce in njihove bližnje. Rezultat je bil uspešen, statistično pomembnega porasta števila samomorov med mladimi ni bilo (Tekavcic-Grad, 1998:6).

Tako o samomoru kot o samomorilnem poskusu mediji ne poročajo redno. Kaj torej doloca, kako in kdaj bo casopisni ali elektronski medij o tem socialnopatološkem fenomenu ali še bolj pogosto – o osebah, ki so ga storile ali poskušale storiti – poročal?

Obicajno je prvi razlog *vecja pogostost samomorov na casovno enoto* ali t.i. »val samomorov«, ki vznemijo novinarje in javnost.

Drugi razlog je, kadar *samomor stori ali poskuša znana osebnost*, bodisi tuja ali domaca.

Tretji razlog je *lastno zanimanje* posameznega novinarja ali urednika, ki ga narekuje uredniška politika ali pa neke vrste *osebna izkušnja*.

Cetrty razlog (ki morda prispeva nekoliko k vsakemu od gornjih treh) je predvideno vecje zanimanje javnosti in zato pricakovana boljša prodaja casopisa ali vecja gledanost in poslušanost oddaje (Tekavcic, Grad, 1998:6).

Ceprav je vsak samomor izredno huda izguba in je strokovno zelo kompleksen problem, je javnost tem primerom v vojski posvetila pretirano pozornost. Nacin porocanja je bil pogosto zelo obtožujoc za SV ter z vidika strokovno eticnega kodeksa neustrezen, saj je poudarjal le pomen možnih neugodnih razmer v vojski (t.i. »frustracije«). Take psihicne travme (ki pa jih v resnici ni povzročala vojska) so lahko zelo obremenjajoce, še zdalec pa ne odlocilne za samomor. Obremenitve lahko postanejo odlocilne šele v povezavi s t.i. »dispozicijo za samomorilno reagiranje« (ki je vgrajena v clovekovo osebnost) in drugimi pritiski na cloveka (izven vojske).

Zasicenost medijskega prostora z omenjenimi informacijami (v letih 1997 in 1998) je že dajala vtis, da so samo mori eden glavnih problemov v vojski (ceprav tega po številu ne bi mogli reci). Vse pobude, da bi o teh vprašanjih seznanili javnost v sklopu informacij o celotni skrbi za ljudi, oziroma vojakov SV, so mediji zavricali. Ce bi na generalštabu ugodili vsem prošnjam medijev po informacijah o samomorih v SV (cetudi bi bile informacije pozitivno naravnane), bi lahko prišlo do skrajno nezaželjenih povezav pojmov: vojska-samomor. Tega pa si niti generalštab niti naša vojska nista želela.

Tudi gledano z managerskega zornega kota velik odmev samomorov v javnosti ne prispeva k izboljšanju bojne pripravljenosti SV. Družbena morala (v tem okviru odnos družbe do vojske in t.i. »zadovoljstvo strank«), namrec v mirnem casu dokaj mocno vpliva na moralo vojske. Le-ta pa se zagotovo odraža v njeni bojni pripravljenosti. Analize javnomnensjskih raziskav kažejo, da imajo mediji zagotovo velik vpliv na

oblikovanje odnosa javnosti do SV. Iz teh ralogov je v bodoce mogoce pricakovati, da se bodo le-ti konstruktivno vkljucili v širša družbena prizadevanja pri razreševanju vsesplošnega slovenskega problema – v prevencijo samomorov. Pricujoca razmišljanja in sugestije naj ne bodo samo »obramba pred t.i. »krivdo« za samomora, ki so se zgodili v vojski, temvec vsodbuda odgovornim dejavnikom, da se cim prej spoprimejo s problemom, ki je znacilen za vso Slovenijo (Nekateri vidiki samomorilnih dejanj, 1997:18,19).

Nemoralno in neeticno, pa tudi povsem nekoristno v smislu preprecevanja samomorov je stikati po nesrečnih usodah posameznikov. Ti potrebujejo pomoc v stiski in pred usodnim dejanjem in morda še bolj po njem, ko se vracajo v obicajni tok življenja. Tu smo na potezi tisti ljudje, ki živimo z njimi. Mediji pa naj ohranjajo izjemno pomembno vlogo informatorja in edukatorja pri zmanjševanju in preprecevanju samomora, ne pa vlogo iskanja senzacije v resnih zadevah kot so samomori (Tekavcic-Grad, 1998:6).

V priporocilih medijem (Tekavcic – Grad, 1998: 3), kako porocati o samomoru , je glede tega, kaj pri porocanju pomaga, zapisano na slednje:

- *da novinar poudari, da je samomor "DOKONCNA rešitev TRENUTNIH težav", ki se jih da reševati ter da je izhodov iz stiske vec in ne le smrt;*
- *da novinar posreduje informacije o samomoru: statisticni podatki, dejavniki tveganja, poudariti, da je vzrok lahko bolezenski...*
- *da novinar pri porocanju o samomorilnih dejanjih upošteva, da nacin in vsebina porocanja vplivata na svojce in prijatelje umrlega;*
- *da novinar opiše znake, ki opozarjajo na nevarnost samomora pri posamezniku;*
- *da novinar posreduje informacijo o tem, kdo so potencialni posamezniki in katere so institucije, ki so lahko v pomoc posamezniku v stiski in njegovim svojcem (Samomor: Kako porocati, 1998).*

Ker v Sloveniji vsako leto zaradi samomora umre vec kot 600 ljudi, je pomembno, da poskušamo storiti vse, da bi število zmanjšali. Zaradi izjemnega vpliva, ki ga imajo mediji na široko javnost, lahko pri tem pomagajo ali škodijo. Primeri drugih držav

kažejo, kako je medijem s korektnim poročanjem uspelo zmanjšati imitativni efekt samomorov. Zato lahko verjamemo, da bi se podoben rezultat pokazal tudi pri nas. Slovenski suicidologi so izdali drobno zloženko s priporocili novinarjem in njihovim urednikom, kaj pri poročanju o samomoru koristi in kaj škodi. Pod okriljem ministrstva za zdravstvo so slovenski suicidologi želeli doseči skupen dogovor z mediji o načinu poročanja o samomoru. Zato so povabili urednike 43 medijev, ki o samomoru poročajo bolj ali manj redno. A sestanka se je udeležilo le štirinajst novinarjev in niti eden urednik. Komentar verjetno ni potreben (Tekavcic-Grad, 1999:3). V prilogi pa je priložena zloženska Samomor: kako poročati.

3.6.1. MEDIJI IN SAMOMOR V SLOVENSKI VOJSKI

In kakšna je situacija v Sloveniji? Kakšno je poročanje naših medijev o samomoru? Zdi se, da o samomoru pri nas poročajo mediji v valovih: malo ali nič, potem pa naenkrat vsi in zelo obsežno. Zakaj? Verjetni in možni so vsi štirje razlogi, ki sem jih že navedla. Strokovnjake je zanimalo, kako in koliko poročajo o fenomenu samomora nasploh in samomoru posebej v Sloveniji naši časopisi in revije. V letu 1996 (od januarja do junija) so pregledali dvaintrideset slovenskih časopisov in revij in našli 132 prispevkov na temo samomora. Vtis o povečanem poročanju v posameznih obdobjih se je potrdil. Tudi to, da poročajo bolj senzacionalistično časopisi rumenega tiska, ni presenečenje. Le v šestnajstih primerih je bil vključen v poročanje komentar strokovnjaka. Od 132 prispevkov jih je le šest odstotkov posredovalo koristen napotek ljudem, ki bi se znašli v podobni stiski. Devetinsedemdeset odstotkov vseh prispevkov je špekuliralo o vzroku dejanja oziroma ponujalo razlage, zakaj se je umrl odločil za smrt. Tovrstne razlage običajno odsevajo predpostavke in ugibanja, še pogosteje pa le predsodke in lastna prepričanja novinarja ali suicidantove okolice. Te prinesejo bralcu malo uporabnih informacij, morda potešijo le nekaj voajerstva ali pomirijo občutek, da se to njemu samemu ne more zgoditi. Zato pa pogosto prinesejo dodatno breme, stigmo in občutek krivde svojcem umrlega (Tekavcic-Grad, 1999:3).

Analiza casopisnih clankov s tematiko samomori v SV

Tudi jaz sem iz dokumentacije casopisne hiše Delo dobila vse clanke, ki naj bi obravnavali samomore v vojski. Teh pa ni bilo veliko: v dokumentaciji hranijo dvajset takšnih clankov 8 od leta 1997 do leta 2003), ki so vsebinsko povezani s samomori v vojski. Naredila sem analizo teh clankov in ugotovila sledece: Le v sedmih primerih je clenek vseboval komentar strokovnjaka (pogosto nekdo iz Ministrstva za obrambo, kakšen poveljnik, vojaška psihologinja). Možnost reševanja problema ali koristen napotek za iskanje pomoci sta vsebovala le dva clanka (10%), medtem, ko se je šokanten naslov pojavil kar v polovici clankov (deset clankov). V enakem številu je senzacionalisticni clenek pristal na prvi strani, naslov pa je bil zelo poudarjen. Od teh naslovov naj omenim le najbolj vpadljive: *Sredi noci si je vzel življenje, Raje smrt kot vrnitev v kasarno, Mladi vojaki umirajo na straži, Smrt na straži...*

Slika vojaka, ki je napravil samomor v Slovenski vojski se je pojavila dvakrat. Ime, ali zacetnica vojakovega imena, poleg tega še starost in celo kraj in ulica prebivališca, se pojavijo kar v 15 clankih. V devetih primerih sem zasledila podroben opis kraja dejanja in dejanja samega. Veliko je tudi primerov, ko novinar išče krivca dejanja (dvanajst primerov). Novinarji zelo radi predpostavljajo, ugibajo, kaj se je v resnici dogajalo. Velikokrat vpletejo v prispevek stališce, komentarje sorodnikov, ne predstavijo pa druge strani.

V omenjenih clankih niso bila upoštevana priporocila medijem, kako porocati o samomoru. Novinarji ne upošteevajo dejstva, da nacin in vsebina porocanja vplivata na svojce in prijatelje umrlega. Poleg tega je stigmatizirana še SV in ugibanja o vzrokih za samomor so lahko boleca tako za svojce kot tudi za SV. Novinarji le v 10% clankov opišejo, da se je posameznik pred izvedenim dejanjem samomora nekoliko drugace vedel, ne opisujejo pa znakov, ki lahko najbližje opozorijo, da si posameznik namerava vzeti življenje. V nobenem clanku ni podano ne ime ne institucija, kjer posameznik ali svojci potencialnega samomorilca lahko poišcejo pomoc. Menim, da bi ob prispevku o samomorih morala biti podana vsaj kakšna telefonska številka zaupnega telefona ali celo naslov institucije, na katero se posameznika lahko obrne v trenutku stiske.

Glede na to, da sta v primeru samomora vključena v dejanje tako posameznik kot tudi organizacija (SV), bi morali mediji biti še bolj pozorni na način poročanja o samomorih v SV. Potrebno je podati rešitev, ne pa crniti imena posameznika ali iskati krivca v Slovenski vojski. Takšen način poročanja nikakor ne bo v pomoč potencialnim samomorilcem, ki bodo članek prebrali.

4.0.ZAKLJUČEK

Vsak primer nenaravne smrti, naj si bo to nesreca ali samomor, pomeni katastrofo za Slovensko vojsko. Kot sestavni del slovenske družbe je tudi Slovenska vojska občutljiva za vse probleme, ki so značilni za Slovenijo kot celoto. Vojaki v svojih družinah niso navajeni ukazovanja, stroge discipline in takojšnje kaznovanosti za neobogljivost. Zato marsikateri vojak ob prihodu na služenje vojaškega roka ni sposoben hitre adaptacije na vojaški način življenja. Tudi izpolnjevanje njihovih osebnih želja in potreb je bistveno omejeno, ker je način življenja prilagojen ciljem in potrebam vojaške organizacije. Zaradi neizpoljenih osebnih potreb posameznika pride do stresnih situacij, na katere lahko vojaki reagirajo na nekonstruktiven način. Ti načini se kažejo predvsem s kršitvami vojaške discipline, pravil službe, prekrški, kaznivimi dejanji, v skrajnih primerih pa tudi s poskusi ali storitvijo samomora.

Kot vzroke uspelega samomora se navajajo težka življenjska situacija, problemi v ljubezni in zakonu, strah pred kaznijo, duševne bolezni. Od suicidalnih stimulansov v vojski sta najpomembnejša lahka dostopnost strelnega orožja in osamljenost stražarskega mesta. Pomemben faktor je tudi alkohol. Pogosto se ugotavlja občutek osamljenosti in brezishodnosti. Navidez nepomemben dogodek lahko ima provokativni pomen, ki sproži dejanje. Najpogosteje ti stimulanse delujejo združeno. Na primer: orožje in stražarsko mesto, orožje in alkoholiziranost, orožje in težka življenjska situacija (Žagar, 1986:124).

Moramo pa se zavedati, da so se in se bodo v vseh vojskah, kot totalnih ustanovah s posebno obliko organiziranosti, vedno pojavljale osebne težave vojakov na služenju vojaškega roka, kot tudi zaposlenih. Zato je potrebno ustvariti učinkovit sistem ugotavljanja in odpravljanja vzrokov ter takojšnjega in učinkovitega reševanja nastalih težav vseh prizadetih. V enotah Slovenske vojske bi bilo potrebno povečati število psihologov, tako da bi bil v vsaki vojašnici zaposlen vsaj en psiholog. Zaposlenim v Slovenski vojski bi bilo potrebno omogočiti razne oblike psihološkega svetovanja in pripraviti vojake ob koncu služenja vojaškega roka na ponovni odhod domov.

V diplomskem delu lahko potrdim vse tri zastavljene hipoteze.

Slovenska vojska ni okolje, kjer bi se zgodilo več samomorov kot v slovenski družbi nasploh. Najbolje bi seveda bilo, če si v naši vojski nobeden ne bi namerno vzel življenja, vendar menim, da je poletu 1997 število samomorov v Slovenski vojski drastično padlo. Eden ali dva samomora letno pa ne predstavljata zastrašujoče številke. Vojaško okolje samo po sebi ni suicidalni faktor, v določenih okoliščinah pa lahko izzove suicidalno vedenje.

Na generalštabu si prizadevajo, da bi v smislu preprečitve samomora napravili največ, kar se le da. Vendar ni le Slovenska vojska tista, ki bi morala skrbeti za psihicno zdravje njenih pripadnikov. V celotnem vzgojnem procesu bo potrebno narediti še veliko v smislu preprečitve samomorov. Tako bi o samomorih bilo potrebno spregovoriti že v osnovnih šolah, v medijih in v širšem civilnem okolju, saj pripadniki SV izhajajo iz civilnega okolja in ne more biti le vojska tista institucija, ki se bo borila proti zmanjšanju stopnje samomorilnosti.

Raziskave so pokazale, da teža in obremenitev vojaškega življenja le v izredno redkih primerih vplivajo na uspelo samomorilno dejanje, imajo pa pomemben delež pri poskusih samomora. Največje število vzrokov, oziroma težav in problemov, ki obremenjujejo določeno osebnost in izzovejo pri njej težke konfliktna situacije, zaradi katerih se odloči za samomor, ta oseba prinese s sabo iz civilnega življenja. Glede na dejstvo, da bi suicidalno nagnjeni vojaki neustrezno reagirali tudi na obremenitve in omejitve, ki veljajo v vsakdanjem življenju, je potrebno za razumevanje toka in razvoja samomorilnih

dogodkov v vojski upoštevati tudi dejstvo, da je v enoti izredno lahko priti do orožja, poleg tega pa ima pomembno vlogo tudi osamljenost na stražarskem mestu. Težave, ki nastopijo pri prilagajanju na vojaško okolje seveda so. S selekcijo je mogoče izločiti posameznike, z nekaterimi takrat prisotnimi kazalci oz. znaki, ki bi lahko privedli do suicidnega dejanja. Bolezen ali motnja pa se lahko pojavi tudi kasneje, Slovenska vojska pa tega ne opazi. Lahko pride tudi do neobvladljivega nakopiceanja življenjskih obremenitev, pri cemer posameznik nicesar ne kaže navzven in ne išče pomoci. Parasuicidalni znaki pa so zahtevni za prepoznati, včasih celo za strokovnjake.

Odstotek samomorilnih dejanj s strelnim orožjem v Slovenski vojski je 78,8%, v slovenski družbi nasploh pa je najpogostejši način izvedbe samomora obešanje. Biti v vojski in priti v stik z orožjem gre za lahek način, kako si vzeti življenje. Od misli do namena za koncanje življenja je krajša pot kot pri nekom, ki bo moral o načinu samomora še razmisliti. Sta pa obešanje in samomor s strelnim orožjem zelo agresivni metodi, pri katerih je smrtnost skoraj sto-odstotna. V trenutku, ko posameznik namerava narediti samomor, izbere najboljše ali najslabše priložnostno sredstvo. In gotovo znotraj vojaške organizacije posameznik težje najde vrvo, da bi lahko izbral ta način. Posameznik torej izbere sredstvo, ki mu je tisti hip na voljo. Če orožje pravilno uporabiš, je smrt hitra in dokaj neboleča. Strahu pred bolečino in trpljenjem ni. V Slovenski vojski je gotovo orožje tisto, ki je vsakomur na razpolago, zato je najbolj prikladno za izvedbo samomora.

V Slovenski vojski se je po letu 1997, ko so izvedli analizo samomorilnih dejanj in se zavzeli za poglobljeno prevecijo samomorilnosti, zgodilo le še šest samomorov. Poprej pa od leta 1991 do vključno leta 1997 kar 28. Število pokaže, da je v Slovenski vojski prišlo do zmanjšanja števila samomorov. Skoraj zagotovo pa je mogoče trditi, da so na zmanjšanje vplivali preventivni ukrepi v okviru generalštaba Slovenske vojske. Od antisuicidogenih faktorjev je najpomembnejši vojaški kolektiv, ki je lahko homogen, prijateljski in občutljiv in kot tak lahko odigra bistveno vlogo v preprečevanju samomora. Če se opazijo nenavadno vedenje ali spremembe v razpoloženju nekega vojaka, izogibanje družbi, žalost, napovedovanje avtoagresije, je treba to čimprej sporočiti predpostavljenim, ki bodo vojaka napotili k zdravniku, ta pa naprej k psihologu ali

psihiatru. Tudi uvajanje podpornih služb v Slovensko vojsko ima velik vpliv na zmanjšanje stopnje samomorilnosti.

Zaradi izjemnega vpliva, ki ga imajo mediji na široko javnost, lahko pri znižanju stopnje samomorilnosti v Sloveniji pomagajo ali škodijo. Primeri drugih držav kažejo, kako je medijem s korektnim poročanjem uspelo zmanjšati imitativni efekt samomorov. Zato lahko verjamemo, da bi se podoben rezultat pokazal tudi pri nas.

Vsekakor pa je potrebno poučevati v vzgojnem procesu že najmlajše, da bodo znali izraziti svoja čustva, se pogovoriti, povedati, ko jim je hudo. Vključiti bi bilo potrebno vzgojo medijev, saj imajo mediji izjemen vpliv na široko javnost in primeri drugih držav kažejo, kako je medijem s korektnim poročanjem uspelo zmanjšati imitativni efekt samomorov. V Slovenski vojski bo potrebno narediti še ogromno na celostni skrbi za pripadnike Slovenske vojske in njihove družine. Tudi s profesionalizacijo Slovenske vojske bo potrebno storiti korak naprej. Profil profesionalnega vojaka je namreč drugačen od profila nabornika. Potreben bo multidisciplinarni pristop, ki poleg pripadnika skrbi tudi za njegovo družino. Napovedi za prihodnost pa še ni mogoče podati, saj je poleg vojske še toliko dejavnikov, ki vplivajo na cloveka, pripadnika Slovenske vojske.

5.0. LITERATURA

1. Balantic, K. in Golob, S. (2002): Samomori, poskusi samomora in preventiva. Diplomaska naloga, VŠZSD, Ljubljana.
2. Bauer, Darinka (1989): Samomori v Pomurju v letih 1984-1988. Diplomaska naloga, višja šola za socialno delo, Ljubljana.
3. Bucar, B. in drugi (2000): Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela. FDV, Ljubljana.
4. Cirkulan, Zvone (1999): Samomor s kriminalisticno tehnicnega vidika. diplomaska naloga, VPVŠ, Ljubljana.
5. Denžic, Mojca (2001): Nasilne smrti in demografski razvoj v Sloveniji. diplomsko delo, FDV, Ljubljana.
6. Durkheim, Emil (1992): Samomor. *Studia Humanitatis*, Ljubljana Filozofska fakulteta.
7. Farberow, N.L. (1972): *The Many Faces of Suicide*. Princeton University Press.
8. Freud, S. (1972): *Zeigemasses Uber Krieg und Tod*. Frankfurt: *Gesammelte Werke*, 10:323-355.
9. Grizold, Anton (1999): Obrambni sistem Republike Slovenije. MNZ, Ljubljana.
10. Krašovec, Mateja (1997): Samomorilna dejanja med policisti. diplomaska naloga, VPVŠ, Ljubljana.
11. Kren, Julijan in Stražišnik, Robert (1998): Obravnavanje osebnih težav vojakov na služenju vojaškega roka. Diplomsko delo, VPVŠ, Ljubljana.
12. Lucic, Vika (2001): Vzgoja custev in samomor v Sloveniji. diplomsko delo, FDV, Ljubljana.
13. Mihajl, Tadeja (2002): Samomor. Diplomaska naloga, FDV, Ljubljana.
14. Milcinski, Lev (1994): Samomor in samomorilni poskus v Sloveniji v letu 1993. Klinicni center Ljubljana.
15. Milcinski, Lev (1985): Samomor in Slovenci. Cankarjeva založba, Ljubljana.
16. Milcinski, Lev (1986): Avtoagresivni psihiatricni bolnik s klinicnega vidika. Psihiatricna klinika, UKC, Ljubljana.
17. Mikuš Kos, Anica. (1990): Samomor na Slovenskem. medicinsko izvedenstvo 1988. Ljubljana, Medicinski razgledi, str. 214-220.

18. Modly, Duško (1994): Objašnjenje trileme: ubojstvo, samoubojstvo, nesretni slučaj. Zagreb.
19. Mrevlje, G. (1995): Samomor kot zdravstveno-socialni pojav na Slovenskem. v: Ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, Meridiana, Ljubljana.
20. Nekateri vidiki samomorilnih dejanj (s posebnim poudarkom na tej problematiki v Sloveniji in Slovenski vojski v obdobju 1991 do julija 1997) (september 1997). Republika Slovenija, Ministrstvo za obrambo, Generalštab Slovenske vojske, Ljubljana.
21. Retterstol (1993): Suicide. Cambridge University Press, Cambridge.
22. Sahar, A.S. (1991): Samomor - rešitev ali poguba. Diplomsko naloga, Filozofska fakulteta, 1991.
23. Samec, Karmen (1991): Samomor kot družbeno – patološki pojav in problem samomora v JLA, diplomsko naloga, FSPN, Ljubljana.
24. Samomorilna dejanja v Slovenski vojski v obdobju 1991-julij 1997 (avgust 1997). MORS GŠSV, Ljubljana.
25. Slovenska škofovska konferenca, Vojaški vikariat (2003): Gospod je moja moc. Katoliški molitvenik slovenskega vojaka in policista, Ljubljana.
26. Stone, G. (1999): Suicide and Attempted Suicide: methods and consequences. New York. Conoll and Graf Publishers.
27. Tekavcic-Grad, Onja (1995): How to reduce suicide in Slovenia: proposal for a national programme for suicide prevention in Slovenia: national and international perspectives. Copenhagen, Ljubljana. Regional Office for Europe. Ministry of Health of Slovenia. University Psychiatrist Hospital.
28. Tekavcic-Grad, Onja (1994): Pomoc cloveku v stiski, Litterapicta, Ljubljana.
29. Tekavcic-Grad, Onja (1998): Samomor: Kako porocati? Priporocila medijem (zloženka).
30. Tomori, M. (1984): Suicidologija, Psihijatrija, 11:40-45, Ljubljana.
31. Vodopivec, Mojca (1995): Spolna konstrukcija samomora, diplomsko naloga, FDV, Ljubljana.
32. Žagar, Dušan (1986): Samomor v vojaški populaciji na območju Slovenije v letih 1976-1985). v: Psihijatrija: Bras, Milcinski (ur.). DZS, Ljubljana, str. 120-127.

33. Whitehead, Ray (2000): Suicide prevention. Hot Topics, Current issue for army leaders, Soldiers Magazine, Office of the chief of affairs, U.S. Army.
34. WHO (2002): World report on violence and health. Geneva.
35. World Health Statistic Annual (1995). WHO, Geneva.

CLANKI

1. Bercko, Vojislav (1997): Mladi vojaki umirajo na straži. 7D, 26.22.1997, str.20-21.
2. Detela, Jasmina (1998):" Raje smrt kot vrnitev v kasarno!". Vecer, 14.8.1998, str.24.
3. Mal, Domen (2003): Sredi noci si je vzel življenje. Slovenske novice, 7.1.2003, str.3.
4. Marušič, Andrej (2002): Dol s samomorom. Delo, 23.11.2002, str. 6.
5. Potic, Zoran (1998): Zakaj je moral umreti vojak Blaž Furjan?. Mladina, 25.5.1998, str. 13.
6. Šuligoj, Boris (1997): Kako je umrl Blaž Furjan? Delo, 11.7.1997, str. 23.
7. Tekavcic-Grad, Onja (1999): Mediji in samomor:Wertherjev efekt imitacije. v: Razgledi, št.7, str. 3.
8. Tekavcic-Grad, Onja (1998): Brezsrčno šarjenje po nesrečnih usodah. Delo, sobotna priloga, 16. 5.1998, str. 6.
9. Ulcar. Miroslav(1998): Nesrecne pomladi. Revija Obramba, januar 1998, letnik 30.
10. Utenkar, Danilo (1997): Smrt na straži. Slovenske novice, 4.7.1997, str.4.
11. Utenkar, Danilo (1997): Tragedija mladega vojaka na straži pri Zgornji Ložnici. Delo, 4.7.1997, str.22.
12. Vodušek, Vladimir (1997): Vzroki za samomor so zunaj slovenske vojske. Delo, 25.7.1997, str. 24.
13. Zakrajšek, Vojko (1997): Adijo, potem pa je usekalo. Slovenske novice, 6.6.1997, str.4.
14. Zakrajšek, Vojko (1997): Kdo se je igrackal z vojakovo smrtjo?. Slovenske novice, 3.6.1997, str.3.

15. N.G. (2000): Samomor vojaka pretresel enoto. Dnevnik, 3.10.200, str.14.
16. A.K. (1998): Zakaj je izbral smrt?. Slovenske novice, 14.8.1998, str.3.
17. V.R. (1997): Nov samomor v Slovenski vojski. Dnevnik, 15.11.1997, str.8.
18. V.B. (1997): Vojak napravil samomor. Vecer, 4.7.1997, str.18.

INTERNET VIRI

1. <http://www.longwood.edu/rotc/ROTC%20Share%20Stuff/UR%20Suicide%20Prevention%20Brief%20wo%20graphics%20011126%202000.ppt>, 08.04.2003.
2. http://www.mors.si/mors/slovenska_vojska/organiziranost/index.htm, 08.04.2003.
3. http://www.mors.si/mors/slovenska_vojska/organiziranost/struktura_sv.htm, 14.04.2003.
4. <http://chppm-www.apgla.army.mil/dhpw/Readlines/suicide.aspx>, 08.04.2003.
5. http://www.mors.si/mors/ministrstvo/pravni_akti/3zobr_c.htm, 20.04.2003.

6.0. PRILOGE

INTERVJU Z DR. VIDO TOLAR PETROVIC, VOJAŠKA PSIHOLGINJA, GENERALŠTAB SV, 15. 04.2003

- 1. Vsako leto si je na služenju vojaškega roka vzelo življenje od 1 do 6 vojakov, kar ne preseže visok koeficient samomorilnosti moških v Sloveniji. Je torej samomorilnost v Slovenski vojski osupljiva, ali so tudi samomori v SV le odsev družbe?**

»Slovenska vojska je del slovenske družbe in se sooca z vsemi problemi, s katerimi se soocamo v širši družbi izven Slovenske vojske. Glede števila samomorov v SV številke ne presegajo povprečja slovenske družbe, pa tudi ne povprečja samomora v ostalih vojskah. Ne glede na relativno majhno število samomorov v SV je naš cilj ne samo zmanjšati število samomorov, temveč nasploh prepreciti, da bi v SV sploh prišlo do samomorov«.

- 2. Ugotovitve kažejo, da je v SV povprečno manj samomorov glede na število oseb, ki so tam prisotne (koeficient samomorov v SV je prbl.33, koeficient samomorov med moškimi v SLO pa 48,4) v primerjavi s slovenskim povprečjem. Je po vašem mnenju SV okolje, kjer se potencialni samomorilci pogosteje odločajo za samomor?**

»Vprašanje SV kot okolja, kjer se samomorilci pogosteje odločajo za samomor, na to vprašanje lahko gledamo z vidika novih psiho-socialnih okoliščin in zahtev, a katerimi se mladi težko spopadajo. Pri analizi vsakega primera samomora posebno pozornost posvecamo ugotavljanju možnih obremenitev v vojski. Prav tako moram povedati, da še tako obremenjujoca frustracija brez tako imenovane dispozicije, vgrajene v clovekovo osebnost, obicajno ne privede do samomora. Ugotovitve so pokazale, da so obremenitve v vojski imele za obravnavane primere le neznamen pomen. Po izjavah pric, sovojakov, tovarišev, v nobenem obravnavanem primeru nismo zasledili neprimernih dejanj v psihohigienskem smislu, ki bi bile možno sprožilo za posamicne dogodke.

- 3. Kaj pa prisotnost orožja? V SV se namrec 78% samomorov zgodi z uporabo strelnega orožja, pri Slovencih pa se v vec kot 60% primerov zgodi samomor z obešanjem. Je dostop do orožja pogojen z hitrejšo odločitvijo za samomor«.**

» Dostop do orožja, v bistvu je to težko reci. Ne vem, ce bi dostop do orožja lahko povezali s clovekovo hitrejšo odločitvijo za samomor. Ce že išcemo povezave, potem obstajajo prej z nacinom izvedbe samomora«.

- 4. Zaradi velike selekcije in možnosti civilnega služenja vojaškega roka bi pričakovali, da samomorov v SV skoraj da ni. Zakaj je kljub selekciji in možnosti izbire samomorilnost v SV še vedno prisotna?**

» S selekcijo lahko izlocimo posameznike, z nekaterimi takrat prisotnimi kazalci oz. znaki bolezni oz. motenj, pri katerih se samomor pogosteje pojavlja. Bolezen oz. motnja pa se lahko pojavi tudi kasneje, ko je posameznik že v sistemu, mi pa tega ne opazimo. Ali pa po drugi strani: lahko pride do neobvladljivega nakopiceanja življenjskih obremenitev, pri cemer posameznik nicesar ne kaže navzven in ne išče pomoci. Ali pa se zgodi ta takoimenovane presuicidalne znake ne prepoznamo, kar je tudi za strokovnjaka vcasih zahtevno. Civilno služenje vojaškega roka ni tako lahko doseci. Hkrati pa nekatera socialna okolja še vedno menijo, da so zreli in »pravi« moški tisti, ki so služili vojaški rok. In tako se fantje kljub lastni bojazni zaradi pritiskov socialnega okolja ne odlocajo, da bi zaprosili za civilno služenje vojaškega roka«.

5. Samomorilno so bolj ogroženi starejši kot pa mlajši ljudje. Kako bi lahko razložili tako visok koeficient samomorov v SV, ce predpostavimo, da so v vrstah SV fantje in možje stari povprečno od 20-24 let?

» Ta koeficient ni tako visok, vendar je za naša pricakovanja še vedno prevelik. Moram poudariti, da med rizicne skupine glede samomora spadajo tudi mladostniki. Ti se pogosteje srečujejo s številnimi problemi in mladost v bistvu ni samo cas brezskrbnosti, energije, temvec tudi cas stisk, nezaupanja vase, iskanja lastne vloge in številnih problemov, za katere velikokrat ne vemo«.

6. Profesor Lev Milcinski piše o vase obrnjeni agresivnosti pri slovenskem narodu. Se lahko avtoagresivnost v vojski stopnjuje do vrha?

»Avtoagresivnost se kaže tudi na druge nacine. Posredno se to kaže v zlorabi alkohola, drog, v avtomobilskih nesrecah. O objektivnih kazalcih bi težko govorila, vendar menim, da se zaenkrat ni bati pretiranega porasta tega pojava, kar ne pomeni, da ni potrebno biti pozoren. Preventiva v smeri vzgoje za izražanje agresivnosti na socialno sprejemljiv nacin je vsekakor potrebna. Prav tako prizadevanja za oblikovanje in vzdrževanje ustreznega mentalno-higienskega ozracja, kar je v bistvu preventiva v smeri avtoagresivnosti«.

7. Kaj bi se dalo v SV narediti glede prevencije samomorov. Bi bilo že dovolj, ce bi bili bolj pozorni na »crne ponedeljke«, ko naj bi se zgodilo v naši državi največ samomorov; ali na pozno pomlad in zgodnje poletje ter jesen, ko samomorilnost v SLO doseže vrhunec; kaj pa zaščita stražarskih mest...?

»Te navedbe so povprecja in pri preventivi nikoli ne smemo pokrivati samo teh takoimenovanih kriticnih terminov. Res je, da skušamo biti v teh obdobjih biti še bolj pozorni na morebitne znake presuicidalnega vedenja v smislu preventive samomorilnih dejanj. Tudi zaščita stražarskih mest . Psihološke priprave, ki jih imamo pred stražo so naravnane v tej smeri, da se znaki prepoznajo in dostikrat se je že zgodilo, da je psiholog prepoznal take znake in je odsvetoval poveljniku, da pošlje vojaka na stražo, saj je tam rizicnost vecja prav zaradi orožja«.

8. Po letu 1997, ko so se na generalštabu SV zavzeli in pripravili program prevencije samomorilnih dejanj, se je zgodilo le še pet samomorov. Od leta 1991 do leta 1997 pa kar 28. Torej je prevencija obrodila sadove?

»Jaz bi bila vesela, ce bi te ugotovitve lahko pripisali predvsem našim prizadevanjem. Še bolj pa bi bila vesela, ce do takih dejanj sploh ne bi vec prišlo. Vendar je tu še toliko neznank, ki vplivajo na ta dejanja, da upad samomorov ne morem pripisati le našim prizadevanjem in le nekaterim dejavnikom. V resnici si prizadevamo, da bi v tej smeri naredili največ kar se da«.

9. Nikjer ni zabeleženo, ce je oseba že poskusila napraviti samomor. Predvidiva, da pride mladenic s parasuicidom v osebni zgodovini v vrste SV...

»To je težava, ki jo prinaša s sabo zaščita osebnih podatkov. To zakonsko dolocilo je uvedeno z namenom, da zaščiti posameznika. V tem primeru je interes posameznika v njegovi intenciji ali odlocitvi usmerjen proti njemu samemu. V nekaterih primerih so v kriznih situacijah starši opozorili na minule poskuse samomora, tako da smo nastale probleme v tej smeri veliko hitreje reševali«.

10. Potem je tu še parasuicid v SV. Vojak je odpuščen. Nesposoben za našo vojsko. Slej kot prej se bo vrnil v staro, domace okolje. Kje je verjetnost, da napravi samomor vecja: doma ali v vojski?

»Tudi na to vprašanje je zelo težko odgovoriti. Kot sem že povedala, okolje samo ni edini dejavnik, ki vpliva na odlocitev za samomor. Vsekakor pa je posameznika, ki je že poskušal narediti samomor, nujno potrebno vključiti v strokovno obravnavo. To je prevecija, ki jo lahko naredimo. Prvo pomoc, obravnavo nudimo, vendar je pri nas delo naravnano tako, da se psihologi ukvarjajo z vecino in v bistvu se ne moremo ukvarjati terapevtsko s posameznikom dlje casa«.

11. Menite, da bo profesionalizacija naše vojske pripomogla k zmanjšanju stopnje samomorilnosti med mladimi moškimi v uniformah?

»Jaz bi bila vesela, ce bi to bilo tako. Programi, ki jih v okviru vojske pripravljamo v smeri celostne skrbi za cloveka kot pripadnika SV so naravnani tako. Vključujejo multidisciplinarni pristop, ki poleg pripadnika skrbi tudi za clane njegove družine. Kakšne tovrstne napovedi pa ni možno podati, saj je še toliko dejavnikov, ki poleg vojske vplivajo na cloveka, na katere pa ne moremo vplivati«.

12. Imate kakšne izkušnje z osebo, ki je poskušala napraviti samomor? Kako ravnati v takem primeru?

»Seveda imam. Vendar je to tako zahteven strokovni pristop, ki v vojski poleg obravnave pripadnika, ki mu suicidalno dejanje ni uspelo, oz. ga ni izvedel do konca, vključuje tudi obravnavo in delo s sovojaki oz. sodelavci v skupini in njegovimi nadrejenimi, starši... Podrobnejši opis bi bil predolg in strokovno prezahteven«.

13. Kaj lahko vojaški psiholog naredi v naši vojski za zmanjšanje stopnje samomorilnosti?

»Psihološki pristop bi lahko opredelili v dveh kategorijah: prvi je takoimenovani salutocentrični pristop, katerega namen je krepitev zdravega nacina življenja kot preventiva. Drugi pristop je patocentričen, kar pomeni odvracanje od dejanja. Ko zaznamo motnjo ali bolezen, jo prepoznamo, diagnosticiramo in obravnavamo. Pri obeh pristopih imamo podrobno opredeljene naloge, ki so vgrajene v naših nacrtih dela.

Mislim pa, da v smeri zmanjšanja števila samomorov psihologi naredimo veliko. Ob tem se trudimo, da bi za delo usposobili ostale profile, predvsem poveljnike, kajti vsi skupaj delamo z ljudmi in od nas vseh je odvisno, kako se bodo posamezniki počutili v SV. K boljšemu počutju pa lahko prispeva vsak od nas. Poleg področja mentalne higiene se delo vojaških psihologov širi. Z začetkom profesionalizacije predvsem v smeri pomoči poveljnikom pri usposabljanju, dviganju kvalitete usposobljenosti, izvajanju procesov klasifikacije in selekcije, oblikovanju in vzdrževanju psihosocialne klime in bojne morale, pomoč poveljnikom pri upravljanju s človeškimi viri v smeri svetovanja z namenom približevanju interesom posameznika interesu organizacije. Od pretežnega dela z vojaki se delo premika k delu s poveljniki, delu z rezervno sestavo in delu s člani družin, torej področje dela se zelo širi «.

INTERVJU Z DR. ANDREJEM MARUŠICEM, INŠTITUT ZA VAROVANJE ZDRAVJA, 16.04.2003

1. Vsako leto si je na služenju vojaškega roka vzelo življenje od 1 do 6 vojakov, kar ne preseže visok koeficient samomorilnosti moških v Sloveniji. Je torej samomorilnost v Slovenski vojski osupljiva, ali so tudi samomori v SV le odsev družbe?

»Zagotovo so samomori v SV odsev družbe. Ali odstopajo od povprečja ali ne, je zelo težko govoriti, ker imamo zelo veliko dejavnikov. Torej ce vzamemo statistične podatke, bi morali upoštevati tudi imenovalca v ulomku. Imamo 400 do 450 samomorov moških v Sloveniji letno in to za en milijon moških, potem bi se morali vprašati, koliko moških je v tem letu preživelo v vojski in ali je razmerje nekako pričakovano. Imamo pa tu še drug problem. Namrec, to je specifična skupina: po starosti je mnogo mlajša in zato bi morala imeti manj samomorov. Verjetnost samomorov namrec narašča s starostjo po 40, 50 letu. V vojski pa je zelo veliko rekrutov, in avtomatično je verjetnost samomorov manjša. Druga stvar je ta, da so ti vojaki že šli skozi nekako sito sposobnosti za vojsko. Tukaj gre tudi za medicinske dejavnike in kolikor vem imajo tudi določene psihološke teste. Se pravi, da se lahko pričakuje, da bodo tisti, ki bodo prišli v vojsko bolj duševno stabilni. Se pravi, da bi morala biti verjetnost samomora avtomatično nižja. Potem so tu še dodatni dejavniki, ki jih je težko kontrolirati. Namrec, biti v vojski in priti v stik z orožjem, ki je ena od metod samomora. To pa je stvar, ki bi morala dvigniti verjetnost samomora, ker ima nekdo pri sebi lahek način, da si vzame življenje. Od misli do namena za koncanje življenja bo krajša pot kot pri nekom, ki bo moral o načinu samomora še razmisliti. To lahko govorim na podlagi podatkov, ki jih imamo iz Amerike, kjer je velik delež samomorov storjen z orožjem, saj je orožje prosto dostopno. Tam, kjer orožje ni prosto dostopno, je manjši procent samomorov storjen z orožjem. Potem imamo kraje, kjer so visoke stavbe-tam bo več skokov v globino; kjer so reke, je več utopitev, se pravi, da se oseba prilagodi temu, kar je na voljo. Vsaj kar se tega tice, je vojska tako področje. Vojska je tudi lahko, mogoče SV ni tako izrazita kot je bila JLA, velik šok za mladega fanta, 18 let starega, ki prvič prekine na silo odnos z družino, v kateri je odrasel. Pri nas to ni tako očitno, ker so pogosto doma in na nek način postopno prehajajo v neodvisnost.

V JLA so bili nekateri fantje kar 8 mesecev brez družine. Taka izguba, stres je lahko povod za depresijo, depresija pa poveča tveganje za samomor. Vse to bi na nek način morali kontrolirati, da bi lahko s precej visoko zanesljivostjo in veljavnostjo povedali: Ja, samomorov v vojski je prevec ali ne, samomorov v vojski je manj kot sicer. Kakšnih večjih zaključkov pa ta trenutek ne morem sprejeti. Glede na to, da je samomorov po številu tako zelo malo, bi si lahko zadali za cilj, da ne bi bilo nobenega. Skozi redne sistematice preglede, ki bi vsebovali tudi neko psihološko stabilnost za vse redno zaposlene in skozi rekrutiranje duševno cimbolj stabilnih v smislu neavtoagresivnosti, neimpulzivnosti in neagresivnosti bi lahko dosegli takšne rekrute, ki bi imeli zelo nizko tveganje. Eno vprašanje je tudi odlocitev za civilno služenje. Tam izgubimo zelo veli del populacije fantov iste starosti in mene kot raziskovalca bi zanimalo, ce je samomorov vec med tistimi, ki služijo vojaški rok civilno ali med vojaki. Moramo se zavedati, da je psihološka struktura tistih, ki se odlocijo za civilno služenje in tistih, ki se odlocijo za vojsko, precej razlicna. Pa ne bom govoril o temu, da so tisti, ki se odlocijo za vojsko, bolj agresivni. Lahko se le bolj držijo nekih pricakovanj, norm družbe, lahko so pa tisti drugi na nek način nekomformisti, se upirajo nekim standardnim oblikam obnašanja. Bilo bi zanimivo pogledati, ce se v drugi skupini v istem casu zgodi enako število samomorov ali ne«.

2. Je po vašem mnenju SV okolje, kjer se potencialni samomorilci pogosteje odlocajo za samomor?

»Ce je nek potencialni samomorilec, ki ima namen narediti samomor oz. bo zaradi razvoja depresije v tistem letu starosti zelo verjetno storil samomor, potem si upam trditi, da je vojska verjetno okolje, kjer bo to lažje storil. Sam princip preventive in preprecevanja samomorov bi zato moral biti usmerjen na stvari, ki so zelo hitro pri roki, kot je orožje«.

3. Kaj pa prisotnost orožja? V SV se namrec 78% samomorov zgodi z uporabo strelnega orožja, pri Slovencih pa se v vec kot 60% primerov zgodi samomor z obešanjem. Je dostop do orožja pogojen z hitrejšo odlocitvijo za samomor?

»Obe metodi sta zelo agresivni. Uciniek strelnega orožja je skoraj 100%. Ce seveda ima kdo namen narediti samomor, se ponavadi ustrelji v glavo, kar je skoraj 100% gotovost, da umre. Pri obešanju je tudi 100% gotovost, v kolikor je kdo odlocen, ce seveda ne samo opozarja nase. Predvidevam, da bi velik delež tistih, ki v vojski naredijo samomor s strelnim orožjem, v drugih okolišcinah izbrali kot način obešanje. Temu recejo v anglosaksonski literaturi »opportunity theory«. Tista samomorilna metoda, ki je na voljo, tisto izbereš«.

4. Zaradi velike selekcije in možnosti civilnega služenja vojaškega roka bi pricakovali, da samomorov v SV skoraj da ni. Zakaj je kljub selekciji in možnosti izbire samomorilnost v SV še vedno prisotna?

»Lahko so to tudi izjeme, ki potrjujejo pravila. Lahko je vse idealno izpeljano, lahko imate popoln sistem preverbe stanja cloveka, ki pride v vojsko, da je takrat duševno zdrav, da ne jemlje substanc, ki bi ga lahko metale iz tira, da v družini ni duševne motnje, da v družini nihce ni poskušal narediti samomor, da on sam o tem nikoli ni ne razmišljal ne poskušal. Pa kljub temu se mu lahko v vojsk »zgodí« duševna motnja ali neka huda

frustracija, pri kateri bo še tako stabilna osebnost odreagirala avtoagresivno. In zlasti pri mladih je veliko težje predvideti končni efekt nekega vedenja. Starejši kot smo, bolj smo modri, bolj predvidevamo svoja dejanja. Medtem ko so mladi včasih zaletavi in lahko se zgodi, da bo pri popolnem sistemu nadzora tu in tam kaj ušlo«.

5. Profesor Lev Milcinski piše o vase obrnjeni agresivnosti pri slovenskem narodu. Se lahko avtoagresivnost v vojski stopnjuje do vrha?

»Agresivnost je ena. Če bi pogledali, kako so narejeni naši možgani in kako opredeljujejo našo osebnost, bi ugotovili, da v možganih potekajo določene informacije, ki se prenašajo preko živčnih vlaken. Teh nevrottransmitterjev je ogromno, na stotine. En je zelo pomemben. To je serotonin, ki je povezan z emocionalno stabilnostjo, impulzivnostjo, agresivnostjo. Gre za »softwear«, ki opredeljuje nivo agresivnosti cloveka. Ljudje smo različno agresivni. Tisto, kar govori prof. Milcinski o noter in navzven obrnjeni agresivnosti – to je že vedenje, nekaj, kar se že prilagaja okolici, kulturi, pričakovanjem družbe. Namrec, ko je clovek sam v sobi, je zelo odvisen od svoje genetike. Delal bo to, kar mu najbolj ustreza. Kakor hitro pa pride v komunikacijo, že ko je na telefonu z nekom, že govori drugace kot si misli. Prilagaja se vzorcem obnašanja, ki jih družba pričakuje. Vzemimo, da imamo danes podobno osebnostno strukturo kot nek pra,pra,praded, ki je živel v tem prostoru 400, 500 let nazaj. Če je tisti pra,pra,praded, ki je lahko genetsko zelo podoben današnjim potomcem, imel podoben nivo agresivnosti, jo je lahko izživil skozi stalne konflikte, z Avstroogrsko in Turcijo, lahko je celo dobro služil na ta način, bil je pomemben, nagrajevan. Zunanja agresivnost je bila sprejeta v družbi, celo nagrajena. Danes, ko imamo vec ali manj mirno obdobje, in je agresivnost, tudi ce je navzven usmerjena, zelo premišljena. V teh primerih se veckrat zgodi, da se tista mila agresivnost, ki je nesprejemljiva, sprošca navznoter. Eni imajo dobro raven mentalne higijene in se sproščajo skozi aerobiko, tek, šport, borilne veščine, drugi pa to zadržujejo in se jim nabira. Navznoter ali navzven obrnjena agresivnost- jaz o tem ne bi govoril tako, po moje je to ena in ista stvar. Kaj se bo zgodilo je odvisno od okolja. V vojski se agresivnost zagotovo lahko nabere, dvomim pa, da bi se v vojski obrnila navznoter. V vojski se veliko lažje obrne navzven, ker je populacija moška, zelo tekmovalna, agresivna, kompetitivna. Ce se spomnim svoje vojske, je bilo zelo veliko borbe med vojaki. Neko drugo vzdušje, kot je vladalo v mešanem razredu, na gimnaziji eno leto pred tem.

6. Kaj bi se dalo v SV narediti glede prevecije samomorov. Bi bilo že dovolj, ce bi bili bolj pozorni na »crne ponedeljke«, ko naj bi se zgodilo v naši državi največ samomorov; ali na pozno pomlad in zgodnje poletje ter jesen, ko samomorilnost v SLO doseže vrhunec; kaj pa zaščita stražarskih mest...?

»Preventiva samomora vedno deluje na vec nivojih. Ce vzamemo dva ekstremna: eno je preprečevanja samomora pri celotni množici ljudi, ki ima zelo majhno tveganje, drugo je ekstremna preventiva pri tistih z visokim tveganjem. Vsakega, ki pride v vojsko, je treba pregledat za vse pomembne dejavnike tveganja. Recimo, ali so depresivni, ali so kdaj poskušali samomor, ali so nagnjeni k impulzivnemu pitju alkohola. Potem je pomembno, ce je v družini veliko avtoagresivnega obnašanja. Tako bi z veliko verjetnostjo izlocili tvegane posameznike. Ko pa jih imamo v vojski, lahko ugotovimo, da je eden izmed

oficirjev postal nenadoma depresiven. Pri takemu vzamemo ukrep visoke ravni ali ga celo pošljemo na hospitalizacijo ali mu vsaj umaknemo orožje«.

7. Po letu 1997, ko so se na generalštabu SV zavzeli in pripravili program preprečitve samomorilnih dejanj, se je zgodilo le še pet samomorov. Od leta 1991 do leta 1997 pa kar 28. Torej je preprečitev obrodila sadove?

»Po teh številkah bi lahko trdil, da so statistično pomembne. Ni pa nujno, ker ne vemo, ce se je kaj zmanjšalo število rekrutov. 5:28 bi skoraj moralo biti statistično pomembno. Ce vzamemo, da se v Sloveniji zgodita povprečno dva samomora na dan, potem ce se jih zgodi sedem na dan, to še ni statistično drugacno. Mora jih biti osem na dan, da bi bil statistično pomemben samomorilen dan. Tu bi si upal trditi, da je, še posebno ce bi izracunali trende in bi ugotovili, da ne gre za postopen upad od 1991 do 2003, pac pa da je res odsekalo leta 1998. To bi res kazalo na to, da je nek dogodek vplival na nenaden upad«.

8. Nikjer ni zabeleženo, ce je oseba že poskusila napraviti samomor. Predvidiva, da pride mladenc s parasuicidom v osebni zgodovini v vrste SV...

»Tu bi samo kritiziral to, da ni nikjer zabeleženo. Poskus samomora dvigne tveganje v naslednjem letu življenja za 100x in to ostane visoko še nekaj let. Ampak v samem naslednjem letu bo tveganje 100x vecje. Bilo bi zelo dobro, da imamo te podatke shranjene. In da se služenje vojaškega roka vsaj odloži za eno leto po poskusu samomora«.

9. Potem je tu še parasuicid v SV. Vojak je odpuščen. Nesposoben za našo vojsko. Slej kot prej se bo vrnil v staro, domace okolje. Kje je verjetnost, da napravi samomor vecja: doma ali v vojski?

»Ce ga samo odpustijo, potem so na nek nacin poskrbeli, da v vojski ne bo naredil samomora, kar je dobro za njih. Z vidika Slovenije pa je pomembno, da obstaja tudi dober prenos, primopredaja. Se pravi, da morajo nekoga, ki je poskušal narediti samomor prevzeti ustrezne zdravstvene službe v civilni družbi. Podobna napaka bi bila, ce bi v civilni družbi nekdo poskušal samomor, vojska pa o tem ne bi bic vedela ter bi ga sprejeli v vojsko. Kakor vem, obstaja samo en psihiater v SV, kar delo ne olajšuje«.

10. Menite, da bo profesionalizacija naše vojske pripomogla k zmanjšanju stopnje samomorilnosti med mladimi moškimi v uniformah?

»Predvsem bo manj ljudi v vojski. To je že ena pomembna stvar. Torej bo manj samomorov v vojski. Je pa res, da ti ljudje, ki se odlocijo za profesionalno vojsko, si upam trditi, da ce bi jih merili s psihološkimi vprašalniki, bi bil njihov nivo latentne agresivnosti zagotovo višji kot pri normalni populaciji. Ljudje, ki se odlocajo za vojaški poklic, so bolj pogumni, trdni. Kar bi bilo pomembno pri profesionalnih vojaki preverit je druga psihološka komponenta, ki je nevarna pri samomoru. Agresivnost je ena stvar, zaradi katere pa ljudje še ne naredijo samomora. Kombinirana mora biti z depresivnostjo in impulzivnostjo. Morali bi imeti zelo dobre treninge, kako se kontrolirati, biti cim manj impulziven in imeti dobre službe znotraj vojske, ki bi zaznale nevarnost nastanka depresije. Sicer pa bi povzel nekako tako: S profesionalizacijo vojske bo stopnja

samomorilnosti v njej nižja, samo ce se bo istocasno »profesio nalizirala« skrb za duševno zdravje vojakov«.

**INTERVJU Z DR. JOŽETOM PLUTOM, VOJAŠKI DUHOVNIK,
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE, 28. 04. 2003**

1. Kaj lahko naredi vojaški duhovnik za zmanjšanje stopnje samomorilnosti v Slovenski vojski?

» Vsak clovek lahko naredi kaj zoper to: najprej posameznik, potem vsi nadrejeni, celotna Slovenska vojska s tem, da skuša gledati na poklic vojaka s cimbolj pozitivnega zornega kota in mu omogoca cimboljše pocutje za delovanje znotraj Slovenske vojske. To je prva stvar. Naj pa preidem na naše podrocje: to je podrocje podpornih služb, tako psihologov, zdravstvenih delavcev, kakor tudi nas duhovnikov, pa seveda vsak s svojega vidika lahko naredi kaj. Mi nedvomno tako, da omogocamo vojaku, da se s tega versko-nazorskega poklica dobro pocutijo, kar je predpogoj, ker clovek, ki je zadovoljen, srecen, da je to, kar je, da lahko živi s svojimi naceli tudi znotraj vojaške institucije, bodisi doma, bodisi ko opravlja naloge v tujini, je ta clovek manj nagnjen h kakršnemkoli slabemu dogajanju. Problem pa je, ker na take stvari ne vpliva samo prepricanje, nazor – to vpliva dostikrat v pozitivnem pomenu, zlasti glede vere pri vernih ljudeh, se pravi s preventivnega vidika, ampak so mnogi dejavniki, ki jih rešujemo tako, da se z ljudmi konkretno srecujemo, da imajo oni možnost za pogovor, za nekemu »pojamrat« in v tem primeru vojaki dostikrat ne locujejo duhovnika od psihologa, ampak se obrnejo na tistega, ki jim je bolj blizu, simpaticen«.

2. Vsako leto si je na služenju vojaškega roka vzelo življenje od 1 do 6 vojakov, kar ne preseže visokega koeficienta samomorilnosti moških v Sloveniji. Je torej samomorilnost v Slovenski vojski osupljiva, ali so tudi samomori v SV zgolj odsev družbe?

»Vsaka izguba življenja je nekaj tragicnega ali osupljivega, ce uporabim vašo besedo. glede števila pa se mi zdi, da ne odstopa od tega, kar se dejansko dogaja v civilnem življenju. Edino, kar je mogoce zanimivo je to, da nekateri fantje, ki razmišljajo v tej smeri, usodni korak naredijo v okolju, ki se jim zdi bolj primeren in vcasih je to vojska. In tudi ko sem se s takšnimi primeri sreceval, se vidi, da ne gre za vprašanje krivde vojske, kot so vcasih interpretirali, ampak clovek dejansko vse probleme iz civilnega življenja, a ker vpliva kup razlogov na to, da nekdo naredi samomor in obicajno to dolgo traja, ker clovek ne naredi nenadoma te stvari, ampak se ta misel v njem rojeva, vlece leta in leta«.

3. Kaj pa prisotnost orožja? V SV se namrec 78% samomorov zgodi z uporabo strelnega orožja, pri Slovencih pa se vec kot 60% primerov zgodi samomor z obešanjem. Menite, da je dostop do orožja pogojen s hitrejšo odlocitvijo za samomor?

»Ne bi rekel, da je odlocitev hitrejša, ampak kakor poznam problematiko samomorilnosti, nacinov samomora, clovek takrat, ko misel v njem dozori in tega nihce ne vidi, da bi mu

pomagat, ali pa niti ne želi tega nakazati, saj mnogi odlocitev odlicno skrivajo, uporabi najboljše ali najslabše priložnostno sredstvo, ki je takrat na voljo, da samomor izvrši. In gotovo znotraj vojaške organizacije težje najde vrv, da bi lahko izbral ta nacin«.

4. Kaj bi se dalo v SV narediti glede prevencije samomorov. Bi bilo že dovolj, ce bi bili bolj pozorni na »crne ponedeljke«, ko naj bi se zgodilo v naši državi največ samomorov, ali na pozno pomlad in zgodnje poletje ter jesen, ko samomorilnost v Sloveniji doseže vrhunec; Kaj pa zaščita stražarskih mest?

»Zanimive iztocnice so bile podane v vprašanju. Po mojem osebnem prepričanju pa nobena od teh ne vzdrži, ker bistvena je vzgoja, se pravi tisto, kar clovek nosi s seboj, kar doživlja in ki ga dela za dovezetnega, da je najboljša rešitev za izhod ravno ta, absolutno negativna- to je samomor. Verjetno bo potrebno narediti na vzgojnem podrocju od otroštva naprej nekaj novih korakov. Od tega, da bodo otroci, pa tudi mladostniki, znali izraziti svoja custva, povedati, se s kom pogovoriti, da si bodo pustili pomagati, da bodo imeli nekoga, ki mu bodo upali povedat, zaupat. Da bodo korajžni vsaj toliko, da bodo upali vsaj komu povedat, si najti zaupnika, ker clovek mora govoriti, saj ce ostane sam, se mi zdi, da sposobnosti custvenega izražanja, izražanja bremena ali radosti, nima vec. Zdi se mi, da Slovenci ne znamo izraziti custev na pravi nacin, da nas to malo bremeni. Pozitivno se znamo razveseljovati žal samo takrat, ko nas kaj zunanjega k temu spodbudi, se pravi kakšno vino ali kaj podobnega, in znamo takrat pokazat in povedat, kaj nas bremeni, vcasih pa tudi ne. Zdi se mi, da bo potrebno veliko delati na tem podrocju, da se bomo znali izraziti, povedati to iz sebe. In to je dejansko potrebno delati na celotnem vzgojnem procesu, ne glede na nazor ali prepričanje. Ker polne lune, pomlad ali jesen ter prazniki, ki so tudi zelo problematicni, ker se takrat clovek pocuti najbolj osamljenega, zlasti takrat, ko nima družine, kjer bi se lahko našel, samo pripomorejo k dejanju, vse ostalo je nekje drugje. Tudi znotraj Slovenske vojske je potrebno narediti ogromno na celostni skrbi za pripadnike SV in družine ali na skrbi za dobro pocutje: da vojak ve, zakaj je v vojski, da se dobro pocuti, je motiviran, da je srecen, ko pride domov v svojo družino in obratno«.

5. Po letu 1997, ko so se na generalštabu zavzeli in pripravili program prevencije samomorilnih dejanj, se je zgodilo le še pet samomorov. Od leta 1991 do leta 1997 pa kar 28. Torej je prevencija obrodila sadove?

»Jaz verjamem, da je. Gre pa tudi za dejstvo, da se število nabornikov zmanjšuje in mnogi tisti, ki bi v vojski lahko našli negativno rešitev svojih problemov, sploh niso prišli k vojakom. Drugo pa je cisto tehnicno, formalno dejstvo. Sem pa vesel, da so ti preventivni programi bili, saj je to znamenje, da ustanova SV želi delati na tem in fantom pomagat. Življenje je predragoceno, da ne bi skrbeli za njegovo ohranjanje«.

6. Menite, da bo profesionalizacija naše vojske pripomogla k zmanjšanju stopnje samomorilnosti med mladimi moškimi v uniformah?

»Verjetno bo postala stvar bistveno drugacna že samo zaradi tega, ker je profil profesionalnega vojaka drugacen od profila nabornika. Težko je govoriti za naprej, vendar verjamem, da bomo prišli v obdobje, ko tega pojava ne bo vec. In to je moja srca želja. Ce bomo vsi skupaj znali poskrbeti v smislu celostne skrbi: skrb za pripadnike, njihove družine, zlasti takrat, ko je daljša odsotnost.. Tako obstaja možnost, da bo narejeno nekaj pozitivnega in da ne bo vec samomorov v SV«.

7. Imate kakšne izkušnje z osebo, ki je poskušala napraviti samomor? Kako ravnate v takem primeru?

»Izkušnje žal imamo. Najboljše bi bilo, če jih nikoli ne bi imeli, ker bi bilo to znamenje, da se ti dogodki ne dogajajo. Kako pa ravnati v takem primeru? Prvic je potrebno fantu ali dekletu pustiti, da ti vse pove, če v tebi seveda najde zaupnika. Dostikrat s tem, ko se samo izpove, s tem razreši težavo, je ne tišči v sebi in mu tvoja drža, pogovor, tvoji nevsiljivi odgovori ali komentar in vzpodbuda, ga prepricujejo ob lastnem izpovedovanju, da je takšen izhod iz življenjske situacije popolnoma nesmiseln. Dostikrat, ko jim nakažeš posledice dejanja in kaj bi to pomenilo za ljudi, ki jih ima rad, s katerimi se srečuje, se pravi zavest o temu, da bi sam najbrž pobegnil neki situaciji, toda odgovornost do tistih ljudi, ki pravi, da jih ima rad in posledicno povzročitev bolečine s takim izhodom, mu pomagajo, da ga ta odgovornost in ljubezen privzdigneta do te mere, da o tem ne razmišlja več. Zčne razmišljati, kaj bi lahko naredil ljudem, ki jih imam rad, da bi bilo bolje. Ne pa, kako bi pobegnil iz določene situacije. Je pa od vsakega konkretnega primera odvisno, kako se rešuje, ker vzorcev na tem področju ni. Vsak človek je tako kompleksna, celostna oseba, da je tudi obravnavanje in pomoč pri vsakem posamezniku enkratna zadeva. Mi upamo, da bodo tudi izdani molitveniki, ki smo jih pred kratkim izdali, vojaku v pomoč, da bo negativne misli preprosto odganjal. Človek, ki v sebi ustvarja pozitivno razpoloženje in se zna obracati tudi na boga, če je seveda veren, mu misli na negativno reševanje določene situacije pomagajo, da jih lažje premaga ali se jim sploh ne prepušča. Dostikrat je problem v samo v misli na to, da je samomor izhod, da tej misli sploh nasedemo. Ko si enkrat zacnemo dopuščati možnost izhoda iz rešitev na tak način, je lahko že to problem. Izhoda ni, to ni izhod, je dejansko beg. In nihče mi ne more trditi, da je to junaško dejanje, temveč je pobeg iz realnega stanja. Predvsem pa: če si odgovoren človek, bolečina, ki jo povzročaš tistim, za katere trdiš, da jih imaš rad, predvsem pa imajo oni tebe radi kot oceta, mater, kot ženo, moža, odvisno od tega kdo si, je tako neizmerna, da česa takega nikoli ne moreš narediti. Ne bi smel nikoli narediti. Če bi bili v naši družbi sposobni pomagat ljudem to povedat, gre za celoten vzgojni proces, da rešitev nikoli ni v samomoru, ampak v necem drugem, bi pa lahko dosegali boljše rezultate. Plus tega, da omogocimo ljudem, da se cimbolje pocutijo. Se pravi eden je način premagovanja, iskanja rešitev, ki naj bi bile vedno pozitivne, drugo pa je, da omogocimo pozitiven vpliv zunanjih okoliščin na človeka. Potem so tu še procesi, ki pomagajo človeku utrjevati samozavest, jasne vrednote, vera, ljubezen. To so stvari, ki človeku pomagajo, da iz odgovornosti do ljudi, pa tudi sebe, lastnega življenja, ne išče rešitev v samomoru, ampak ravno obratno. Človek je sposoben negativno ustvarjeno energijo in pocutje obrniti v pozitivno. Ne v sovraštvo do sebe, ampak v ljubezen do sebe in bližnjega. Ljudje smo res neverjetna bitja. Dostikrat pa tak človek tega ni sposoben, ker nima nikogar ob sebi, ali če nikogar ne pusti k sebi. V eni naših molitev piše tako: »Gospod, daj da bom znal pustiti človeka k sebi in sprejeti tistega, ki mi ga pošiljaš, da mi bo pomagal nositi križ, ki je zame pretežak«.